

A RÓM. KATH. ÉS PROTEST.

KERESZTÉNYEK KÖZÖTT

FENÁLLÓ

U N I Ó N A K

MÁSODSZORI VISGALTATÁSA

GUZMICS ISZIDÓR

ÁLTAL.

Streibig Leopold betűjével.

AZ OLVASÓHOZ.

T. Szikszai Benjamin P. Makói Predikátor Úr, a Romfkatholikus és protestáns keresztények között fenálló Uniót nem szünt meg másodszor is vitatni, harmadik Beszélgetés név alatt 1825-dikben közlött könyvecskéjében; melyet különösen az általam közlött Viszolgáltatásra írt. A dolog magában olyan, mellyel Szikszainak minden erőlködései mellett sem fog valaki elhinni, senki sem lévén annyira könnyhiszelmű, hogy mindennapi tapasztalása ellen higgyen valamit. Azért sokáig tűnődtem magamban, ha e harmadik Beszélgetésére feleljek e? Magát a tárgyat, mint csupa álmát, tovább üznöm semmi kedvem sem volt; de midőn közben közben most az egyházi atyákkal, 's így a katholika anyaszentegyház tanításával ütközteti állításaimat; majd ismét a protestáns felekezetek előtt akar gyűlöletessé tenni, mint a protestantizmus leallyasítóját, félre értvén, vagy csavarván szavaimat; hallgat-

nom szabad nem volt, nem lévén semmi embernek nehezebb, mint midőn religioja, és humanitása támadtatik-meg, 's igazságtalanul tetik gyanússá. — Értelmes katolikus és protestáns előtt ugyan tisztitanom magamat, felesleges dolog volna; de vannak, kik, nem lévén, a religio tiszti hivataljok, a dolgot egész maga kiterjedésében nem vizsgálják; vaunak, kik csak Szikszai beszélgetéséhez juthattak, 's mindent tiszta valónak tartanak, mit ott találnak: ezekre nézve tartam különösen kötelességemnek, még ez egyszer felelnem.

Mi Szikszai főtárgyát, a fenálló Uniót, illeti, látni fogja a figyelmes Olvasó, hogy azt e harmadik beszélgetésben nem csak meg nem közelíti, sőt mind inkább eltéveszti. A vallási egység Hazánkfiái között kívánatos, és épen azért még nincs itt, 's hogy itt nincs, mindnyájan érezzük!

Írám Pannónia hegyén
Decemb. 15-dikén 1825.

A Szerző.

I. CZIKKELY.

Hogy a reformatzio idejében, 's utóbb is, a két vallásos felekezet közt történt dolgok igazak, nem tagadja Sziksz. Úr, de azokat az egymást nem értésből, ezt pedig a határt nem ismerő első tüzeskedésből, dühösségből, származtatja. – Az egyesülést eszközteni törekedő tudós férfiak sem látták, vagy látni nem akarták, hogy a két felekezetnek új egyesülésre szükségek nints: mert olyan dolgokban is sürgették, az egyesülést, miűyek a kereszt, vallás lelkéhez, természetéhez nem tartoznak. – A reformatzio ünnepének tartása, ez előtt hét esztendővel, sem rontja-le Szikszai állítását, hogy a két felekezet egy, a 91-dik laptól a 105-dikig.

1. A két felekezet, a reformatziónak idejében, nem ismerte egymást! De hiszen a szakadás előtt a két felekezet csak egy volt; 's ugyan azok, kik elszakadtak, csak kevéssel előbb egyik voltak az anyaszentegyházzal, ugyan ennek hódoltak mindnyájan, ezt az egyet hallgatták valamennyen. Hogyhogy ne ismerték volna tehát

egymást? Vagy olly rossz, lelküeknek tartjuk e a reformátorokat, 's ezeknek első követőjiket, kik azt kárhoztatták légyen, a mit nem tudtak? És valóban Sziksz. Úr hisztorizálásában mtfé Luther és követőji, mind Leo P. és emberei egész a dühösségig tüzesek, egymás ellen engesztelhetetlen gyűlölésséggel, bosszúálló indulattal tellyesek valának, azon törvén egyedül fejőket, mint ejthessenek legsúlyosb, sőt ha lehet, halálos csapásokat egymáson! Mennyi igaz légyen ebben a festésben? mennyi jussa lehetett egy vakoskodó *) barátnak a reformatzióhoz? Ellenben egy Pápának, kit csak előbb Luther is sorsosival az egész anyaszentegyház fejének tisztelt, az egyházi *csendesség* felzavarója ellen? Miképpen kellett volna ennek is annak is cselekednie? Mind a dologhoz nem tartozó kérdések. De csak ugyan Leót Lutherrel egy ecsettel festeni, hisztoria és Kharakterisztika ellen tett vétek. Ki volt légyen Leo, leghitelesbben tanítja Erasz-musz! 's hogy Leo itt csak anyit teve, mennyit, hasonló esetben néki a századok ált megörökített törvény tennie hagyja, bizonyítja az akkori dolgoknak folyamatjok, összevetve a régiséggel. – A jelen ügyhez csak az tartozik, hogy ettől fog-

*) Ezt Sziksz. mondja arról a barátról, ki az indulgentziákkal kereskedett légyen. Azt tartom, Luther épen úgy fogott vakoskodni, és kereskedni, ha az indulgentzia hirdetése reá bízott volna.

tva megszűntek Luther követőjével, és a Pápa vele egy hiten maradt embereivel, az az, az új vallási felekezet és a régi anyaszentegyház, egy-egyek lenni; és magának Szikszainak szavai bizonyítják annak igazságát, mit más helyen mondtam, hogy soha senki olly erővel nem szacfasztotta-el magát az anyaszentegyháztól, mint Luther. Tettbeli dolog tehát, hogy az egy test ketté szakadt; az pedig, hogy azolta egyesült volna, tsupa álom. És, ha, mint Sziksz. mondja, furor vitte Luthert a szakadásra, hát ez a furor, a szakadásnak eszközlője, most is forr ott, hol akadály nélkül forrhat, a reformatziónak anyaföldén. Láthatni ezt a német folyó írásokban, itt 's ott egyes íróknak munkájikban is, p. o. Tzschirnerében, Krugéban, 's egyebekében. Hol minden megengedettik: naturalizálni, rationalizálni, deizálni, csak katholicizálni nem!

2. Az egyesülést eszközteni törekedő tudós férfiak nem látták, vagy látni nem akarták, hogy a két felekezetnek új (mikor történt egy régibb?) egyesülésre szükségek nints! – Tehát csak igaz marad, hogy hol minden ember szakadást lát, egyedül Sziksz. lát egységet? Luther idejétől fogva egész eddig köz meggyőződések volt erről a keresztényeknek, úgy hogy ebben az egyben tellyesen megeggyeztek. Szikszai tehát valóban hihetetlen dolgot akar a magyar keresztény világgal elhíttetni. – És én épen-séggel el nem hitethetem magammal, hogy

azok a tudós, jó lelkű férfiak, kiknek emlékeztek, a közjóra törő fáradozások érdeme, mái napiglan tiszteletben tartatik minden keresztény felekezethél; ne tudták, vagy tudni ne akarták légyen annak szükségét, mit köz munkálódással sürgettek: mert az első esetben tudatlanoknak, a másodikban rossz lelkűeknek kellene őket tartanom, 's ez ellenmondás volna.

De Sziksz. azzal bizonyítja tudatlanságokat, hogy olyan dolgokban is sürgették az egyesülést, mellyek a vallás lelkéhez nem tartoztak. De hát sürgették olly dolgokban is, mellyek a vallás lelkéhez tartoztak, mert az egy is egy másikat tesz-fel. Innen pedig csak az következik, hogy összekevervén a vallás valós részeivel az ezekhez olly szorosán nem tartozókat, céljokat nem érhettek-el; de az épen nem következik, mit Szi. ksz. akar, hogy azok, kiket egyesíteni akartak, eggyek voltak; sőt, mivel a vallás lelkéhez tartozó dolgokban is sürgették az egyesülést, ezekben sem voltak eggyek. Ez Sziksz. Úr praemissaiból szükségképen következik. – Azonban mi tartozik a kereszt, vallás lelkéhez, mi nem? ki fogja úgy meghatározhatni, hogy abban minden felekezet megegyezék? A Katholikus többet, a protestáns kevesebbet kivan; és a rationalista protestáns ismét kevesebbet mint az orthodoxus protestáns. Nemde már ez is nyilván jeie a szakadásnak? Pál apost ugyan (*I. Korinth. I 10-14.*) szakadásnak árnyékától is félvén,

már csak azért is dorgálja a híveket, hogy egyik rész Pálban, a másik Apollóban, a harmadik Képhásban, mint mestereikben, dicsekszenek, jóllehet mind ezek ugyan azon egyet tanították légyen. Azért kéri őket, hogy egyet mondjanak mindnyájan, és ne legyenek közöttök szakadások; (σχίσματα) hogy legyenek inkább ttfkéltesek ugyan azon egy értelemben, és ugyan azon tudományban (ὅτι, καὶ γυνώμῃ) Az apostolnak ezen intését a katholika anyaszentegyház híven 'tellyesíti, semmi eféle elneveztetéseket kebelében meg nem szenvedvén.

3. A százados ünnep tárgya tagadhatatlanul a reformatzio volt; az a reformatzio, mellyet ezelőtt három századdal Luther kezdett. Tehát az ünnepnek üllői Luther reformatzioját még most is helyben hagyják, tisztelik, sőt annak emlékét ünnepi örömök közt iparkodnak örökíteni. A katholikusok Luther reformatzioját valamint akkor kárhoztatták, úgy helyben most sem hagyhatják, az örvendetes ünnepben részt nem vettek, sőt keserűség fogta-el, és méltán, szíveiket egy olyan ünnep, melly a szomorú szakadást minden környülállással, minden következéseivel ujítámeg emlékezetekben. Sziksz. ezt a katholikusok hibás képzelősködéseknek tulajdonítja! Én pedig azt hiszem, hogy ezt minden felcsigázott képzelődés nélkül maga az ünnep elégséges volt véghez vihetni, valamint a Karácson, Húsvét ünnepei, Jézusnak, az igazság és világozság szerzője-

nek, születését, halálát, feltámadását minden körülállásokkal természetesen megnyitják a kereszténység emlékezetében; valamint sz. István dicső Királyunknak, és apostolunknak ünnepe a sötétségből világosságra hozott magyar kereszténységnek emlékében megújulnak megtérésének környülményei, következései. – Adjuk ide a beszédeket, melyek a reformatzionak százados ünnepén tartattak; a repkényes leveleket, könyvetskéket, melyekben a reformatzio magasztaltott, finomabb, vastagabb jelentgetésekei, gúnyolásokkal a kath. anyaszentegyház ellen, melyek a reformatzionak anyaföldén, ezen alkalmatossággal, szabadabban ömledeztek a könnyelmékből. Mind ezek elegendők voltak a szomorú képeket, minden képzelődés nélkül, megújítani emlékezetünkben. Nem jól szármoztatja tehát Sziksz. a botránkozást a katolikusok hibás képzelődésekből: a botránkozás terjedtebb volt, sem hogy azt csupa képzelődés szülhette légyen; magában a tettben kell annak okát keresnünk. – A dolgon semmit sem segít Sziksz. azzal, hogy Felséges engedelmet, consistoriumi rendeléseket emleget: az-engedelem törvényes, igazságos, minekutánna még Zsidónak sem tiltatik ünnepeit csendességben, minden háborgatás nélkül, ülleni; nem is az itt a kérdés, igazságosan, törvényesen üllötték e meg protest, atyánkfiai lételek kezdetének emlékeztető ünnepét? Ezt egy katolikus sem tagadja-meg tőlök hazánkban;

hanem az a kérdés, ha hát ez az ünnep nem nyilván jele e a fenálló szakadásnak? 's ezt el- lenmondás nélkül senki sem tagadhatja. – A Con- sistoriumi rendelkezések ezt még inkább erősítik: ugyan is, mi más oka lehetett az előre tett intés- nek, vigyázásnak, hanem hogy maga az ünnep tárgya olly természetű, melly sok kereszténynek keserítésére adhat alkalmat? Ezen rendelkezéseket, ki ne ditsérje? De belőlök ki fogja azt kihozhatni, hogy az ünnep nem kézzel fogható jele a meg- oszlott kereszténységnek? Magok a Bétsi és Er- délyi protest. Consistoriumok felteszik ezt, mi- dőn az első idegen felekezetbelieket, az utolsó más keresztény atyafiakat említ. A mi idegen, a mi más, az nem egy. Ilyen formán inté Pál apost, híveit a nem keresztényekre nézve; és Julianus Cs. a pogány papokat a keresztényekre nézve.

Azzal sem segít Sziksz. a dolgon, sem a keserúséget nem enyhíti, sőt inkább keseríti, hogy az ünnepet igazság, világosodás, tökéle- tesedés, Isten országa ünnepeinek nevezi: mert minthogy ez mind a reformatzionak han- gos magasztalására szolgál, a Katholikus pedig a reformatzióban részt nem vett, venni nem akart, természetesen magát ellenpontban helyezettnek keli tekintnie, ki igazság helyett tévelygésben, világosság helyett sötétségben, tökélet helyett tökéletlenségben – süllyedezzen! Barátom, a Katholikus nem ifjítja úgy meg az igazságot, a világosodást, az Isten országát, hogy néki csak

három századot adjon; nem Luther reformatziójában keresi ő azt, hanem Jézusnak és apostolnak az anyaszentegyháznál letett, 's folyvást hirdetett tanításokban: azért ennek az igazságnak, Isten országának ünnepét üli a nélkül, hogy valamely reformátornak hódoljon. Nem is látja ő a reformata vallásban azt az isszonyú nagy világgosságot, mellyben már többen annyira megvakultak, hogy Jézus religiojának tiszta, szelíd fényű világát nem látják. A magasztalt szeretet többnyire csak papiroson, a Szívben ritkán lobog; legalább protestáns atyámfijai ezzel a katholikuskon felül valóban nem dicsekedhetnek. Szólljon Anglia, Irland, Helveczia, 's a német föld. 'S mint szülhetett a furor szeretetet, megfogni nehéz. De erről nem többet, ezt is csupán S z iksz. felszólítására»

II. CZIKKELY.

A protestáns szabadságnak határt vetnek a symbolikus Könyvek, és hitformák, mellyekbeztartozik magát szabni minden, a ki a protestáns ekklesia tagjának ismertetni kíván. 108. 1.

Szikszai Úr jámbor hitűségétől méltán várhattuk, hogy a Symbolikus könyveket, a hitformákat tiszteletben tartsa, 's én erről nem is

kételkedtem, mihelyest kettős beszélgetését megolvastam. Hogy Szikszaihoz több ó hitű férfiak találkoznak mind a két protest, ekklesiában, kivállképen hazánkban jól tudom, 's épen ilyeneknek óhajtom egyesüléseket. De nem az a kérdés, mit hisz Szikszai, mit hisznek némelly jámbor lelkű férfiak? hanem, mint kell hinni minden protestánsnak, hogy protestáns lenni meg ne szűnjék? Van e, lehet e a protestantizmusban egyesítő központ? bizonyos hitre kötelező törvényes hatalom? A különböző vélekedésű tanítású tudósoknak kizáratásokra van e törvényes hatalom, mellyet minden protestáns tiszteljen? Ha nincs, Szikszai erőlködése haszontalan; ha van, honnan van tehát az a háttért nem ismerő, valóban zabolátlan szabadság, melly magát mind inkább kimutatja a nélkül, hogy csak egyet is tudnánk, ki e mai időben szabad gondolkozása, írása, nyilván tanítása miatt, nem mondom az ekklesiából, de csak hivataljából is kizáratott volna? Paulusz a német földön fő tekintetű írásmagyarázó, az ekklesia kormányánál ül, bátor magyarázása csupa naturalizmus; 's ezt nem rég egy magyar író is, a Tudományos Gyűjteményben, nagy theologusnak nevezé! Tzschirner Superintendens, derék rationalista. Wegscheider, a Fridriktől nevezett Akadémiában Theol. dogmatika professor; rationalis theologiaját már negyedszer adta-ki, és nyilván tanítja, bátor benne egyéb nincs, mint

a positiva religionak lerontása; bátor nála Krisztus nem egyéb, mint egy a maga korának genieje, bölcse, ki azonban korának előítéleteitől épek nem volt egészen ment. BRETSCHEIDER, ki nek előszer kiadott dogmatikája még elég keresztény módra volt kidolgozva, utolsó kiadásában kész racionalista. De VETTE mint írásmagyarázó elveti a jövendöléseket, és az. Ó Testamentumban mindent kéjére forgat-fel; mint, dogmatikus az ekklesia tanításával csak játszik. EICHORN, BERTHOLD, KUINOEL az úgy nevezett sublimior kritikának mindent feláldoznak. 'S ki az, ki ezeket bántsa, sőt mellyik, tudósnak látszani kívánó protestáns nem tiszteli ezeket, mint a protestantizmus fő tudósait? *) 'S ezek theologusok, mi nem történik a philosophiáinak körében? *L. Theodulban Miller és Schröck szavait a 131. 132. lapon.*

Szikszai nem akarja ezeket protestánsoknak neveztetni! Elhíszem: de Sziksz. e hát bíró a dologban? Vagy hát hol a fenyítő, a mérséklő hatalom? Pedig nem csak szabadon racionalizálnak, de még magasztalásokkal is elöntetnek a hason szellemű folyó írásokban, igaz, hogy itt 's ott protestáns ellenmondókra is találni, de ezek csak rideg személyek; ellenkezések csupa

*) L. G. I. PLANCK, Lieber die Behandlung, die Haltbarkeit, u. den Werth des hist. Beweis, für die Göttlichkeit des Christenthums. 1821.

botrányos csata, mellyben a hangos aristarkhok közönségesen az ellenfélnek adják a koszorút; midőn a régibb tanítás barátinak az ostoba, tudatlan, fanatikus orthodoxus névvel kell megelégednie, valamint mind azoknak, kik a szorosb értelemben vett revelatziót hinni, tanítani merik. De hazánkban a dolog nem úgy van! Úgy van e, nincs e, nem kérdem, nem vitatom; a dologhoz értők jól tudják, hogyan van. Hogy annyira nincs, mind a külföldön, tudom, 's szíveimből örülök rajta; de azt tudom, hogy Szikszai Úr orthodoxiáját sem Báthory Superintended, sem az Ideáknak szerzőji, 's ezeknek baráti dicsérni nem fogják. 'S ha még ide gondoljuk azt is, hogy honnan a protestantizmus jót, a rationalizmus is eljöheth; hogy ötven esztendő előtt a külföldön sem úgy volt; hogy a szabadabb gondolkozásnak, írásnak, tanításnak itt a világi kormány vet gátot, nem a protest, ekklesianak akár princípiuma, akár tekintete: könnyen tehetjük a következtetést; és méltán tarthatunk attól, hogy, a mit Tzschirner Herder után. jövendölget: eljő az idő, mellyben minden positim megszűnik. 'S a mi ott csuda sebességgel tellyesítetik, nálunk is be fog ütni. — Azonban én a külföldre nem egyszerre ragadtattam, mint S z i k s z. Úr véli; ott vagyok, ott kell lennem, valamikor a protestantizmusról gondolkodom: ott lévén annak anya-földje, ott tengere, mellynek a magyarországi csak kifolyása.

A symbolikus könyveket, és hitformákat hasz-
talan hozza fel Sziksz. Mennyi tekintetek van
ezeknek? kik szerezték azokat? és mint fér meg
ezekkel a protestáns szabadság? Hány protestáns
tanító tekinti ezeket ma már így, hogy hitének,
tanításának bizonyos sinórmértékéül tegye? De
meg sem is férhet a protestantizmus lelkével a
symbolikus könyveknek, hitformáknak szoros ér-
telmű tekintetek: mert a protestantizmus lelke,
szabadság, vizsgálódás, és mindenkor változtatás
lelke. „Ha a változtatások, úgy mond Grégoire
(*Histoire des Sectes religieuses*) a protestantizmus-
nak fő részét teszik, úgy igazságtalanul törté'it,
hogy formulák, symbolikus könyvek, confessiók
készítették.” – Hát Schleiermacher mit
mond a symbolikus könyvekről? (*Reformations Al-
manach*) „Hogy azok annyiban köteleznek, men-
nyiben a katholicizmussai ellenkeznek.” Gyö-
nyörű, őszinte megvallás! mellyből az is követ-
kezik, hogy az, ki a symbolikus könyvekkel tart,
egy a katholicusokkal nem lehet. – Hogy a ratio-
naliszmus princípiuma a protestantizmus princí-
piumában eleitől megvolt, szépen megmutatja egy
rationalisztikus protestáns, kinek szavai megér-
demlik, hogy mind eredeti nyelven, mind a mién-
ken itt álljanak: *) „Épen nem új megjegyzés,

*) Es ist gar keine neue Bemerkung, dafs das
Princip des Rationalismus in dem Principe, von wel-
chem die Reformation ausging, dafs nämlich in Glau-
bensfachen die heil. Schrift als höchste Instanz ent-

hogy a rationalizmusnak princípiuma, abban a princípiumban, melyből a reformatzio eredt, hogy t. i. a hit dolgában a sz. írás, mint fő ítélő szék, határoz, már mint embrió feküdt. Mert attól a pillantattól fogva, hogy a keresztény anyaszentegyház fejét, mint a közvetlenül adott hitágazatok depositariussát, méltóságától megfosztották, és az Isten látható helytartójának – az anyaszentegyházét kelle mondania – infallibilitássát megtagadták, hogy ezt a religiónak írott tanúira vigyék által – szorítsák egyedül – a religio dolgaiban határozó bírói hatalomnak szükségképen az emberi okosságra kelle átköltöznie, mert azoknak az írott tanúknak értelmek és magyarázatok egyedül az emberi okosságra hagyatott, 's csak általa lett eszközölthető.' – Ez ugyan olly természetes dolog, hogy igazságát kézzel tapinthatni.

scheide, bereits als Embryo lag. Denn von dem Augenblicke an, wo man das Oberhaupt der christlichen Kirche seiner Würde als Depositär unmittelbar gegeben, Glaubenssätze entkleidete, und dem sichtbaren Stellvertreter Gottes seine Infallibilität streitig machte, um sie auf geschriebene Religionsurkunden überzutragen, mußte das richterliche; Jintscheidungsamt über Religions-Angelegenheiten sulseliweigend auf die menschliche Vernunft übersehen, weil die Deutung und Auslegung jener; Urkunden einzig und allein der menschlichen Vernunft anheim, fiel, nur durch sie bewerkstelliget werden; konnte „*Briefe über den Rationalismus. Aachen. 1813*“

Már ezek is eléggé igazolják mondásomat, mellet nehezen vett Sziksz. hogy a protestáns akkor leginkább protestáns, mikor felekezetének értelme ellen szól. ‘S amit Bay le mondott, ma igen sokan tartják: „Je suis protestant, parceque je proteste contre tout ce qui se dit, et ce qui fait.” Ki lehet ezt hozni Aramon szavaiból is, hogy t. i. „a mi napjainkban a szüntelen reformálás által a lutheranizmus gentilizmusba, a christianizmus a világból ki-reformáltatik: a szüntelen reformatio mi egyébb, mint szüntelen protestatio a felekezet eredeti tanítása ellen? „Ide mutat az is, mivel a katholicizmus vádoltatik, hogy t. i. „az, egy fás mozdulatlanságban áll: semmit nem akar, a mi nem volt” *) A protestantizmusnak tehát szüntelen mozgásban kell lennie; mindég azt akarni, a mi nem volt; az az, mindég reformálni, mindég protestálni. Azért mondja Gabler: „A protestantizmusnak lelke mindenkor protestálás minden belső erőszak ellen, és a tanításnak a biblia után folyvást tett javítgatása jussa.” És nemde ezen a szabadságon állott-fel a Rhenus-Bavariai és Nassaui protestáns ekklesiáknak egyesületek? – Igaz tehát, a mindennapi tapasztalásból, és a protestantizmus

*) Melly gyönyörű megczáfolása ez annak, mivel az első protestánsok vádolták a kath. anyaszentegyházat: hogy ez elváltoztatá az eredeti apostoli tanítást!

princípiumból igaz, a mit mondtam: hogy protestáns íróról soha bizonyosok nem lehetünk, ha felekezetének értelmében szóll e.

Mikor én azt írtam, hogy mikor katolikus szóll, róla eleve feltehetni, hogy úgy szóll, mint minden katolikus szóllana, azaz, anyaszentegyházának tanításával eggyezőleg szóll; koránt sem abban a tagos értelemben vettem én szavaimat, mellyben Szikszai Úr szereti érteni: meg van azoknak értelmek határozva ezen kifejezéssel: „Anyaszentegyháza tanításával eggyezőleg szóll.” Ebből már kitetszik, hogy tsak hit- 's erkölcs-ágazatokról van szó; mert csak ezekben tiszteljük anyaszentegyházunk csalhatatlanságát; és – hogy csak az anyaszentegyházról nyilván meghatározott, közönségesen bevett hitágazatokról – < mert csak az ilyenek tartoznak az anyaszentegyház tanításához. – Illy meghatározás után, feltévéen azt is, hogy a katolikus jól felvette anyaszentegyházának értelmét, következésképen a tudatlanokat ide nem számlálván, bizodalmasan meghívom Szikszai Urat, hogy ne egy szent atyát, de csak egy közönséges katolikus tudóst is nevezzen, ki tudva akarva ellenkezett volna anyaszentegyházának tanításával. – Más t.i. hibázni – ez minden emberrel közös – más valakinek értelmével akarva ellenkezni. – Az eggyes atyáknak áltájlában megismert botlásaik tehát vagy nem tartoznak a hit dolgához; vagy olyan hit-ágazat ellen történtek, melly a

botló atyának idejében az anyaszentegyháztól meghatározva még nem volt; vagy, hogy legtöbbször mondják, nem akarva, tsupa emberi gyarlóságból, történtek azok. – Nem így a protestáns doctorok, kik a nélkül, hogy protestánsok lenni megszűnjenek, tudva akarva ellenkezhetnek, és valóban ellenkeznek is, mint fen látuk, ekklesiájok tanításával. Ellenkezhetnek, vagy is, szabadon ellenkeznek, mert annak csálhatatlanságot nem tulajdonítanak; sőt ellenkeznek költelességek, mihelyest az ő belátások szerint az Írásnak ellenkező értelméről győződnek - meg. Katholikus pedig ezt ellenmondás nélkül nem tehetné, mert anyaszentegyháza tanítását isteni tekintetűnek, csálhatatlannak hiszi. Szóval a Katholikus a hitnek, a protestáns a vizsgálódásnak utján járván, ez változó, amaz állhatatos.

III. CZIKKELY.

Sziksza i Úr a hasonlatosságból, a keresztény névből, és a vegyes házasságból haszontalanul törekedik a vallási egységet kihozni. 111 l. – 123.

A hasonló dologból, és a keresztényköz nevezetből vett okoskodás mellett nem akarok időt 's szót veszteni: azért sem, mert a hasonlítás bár mi szerencsésen történjék is, tellyes próbául nem szolgálhat; a névvel pedig, Sziksza i vallása

szerint, nem mindég jár együtt a valóság; azért sem, mert mind a kettőből legfőbb az következik, hogy sokban megegyezünk, de hogy sokban különbözünk is egymástól, mutatja az, hogy a keresztény név mellé egyik rész ragasztja a katolikus, másik az evangélikus, harmadik a református nevet, 's a két utolsó együtt a protestánst, mint közelebből meghatározó, és különbözőtető bélyeget. – „A Novatianusok, Donatisták, Arianusok, magok nevezték, úgy mond S z i k s z a i, katolikusoknak magokat, mások pedig ném; sőt a helyett eretnekeknek nevezték őket; de a protestáns nem csak maga nevezi magát kereszténynek, hanem a Római katolikus is, és mindenek annak tartják. – Keresztényeknek a fennevezett eretnekeket is tárták, és tartják a katolikusok, valamint a protestánsokat; de nem katolikusoknak, 's ilyeneknek a protestánsokat sem tartják, mert a kath. anyaszentegyházból kimentek, valamint azok, úgy ezek is. Az eretnek név pedig nem a keresztény névnek, hanem a katolikus névnek van ellenébe állítva, 's azt jelenti, katolikus értelemben, ki keresztény vallású ugyan, de a keresztény religiot nem a katolika anyaszentegyház értelmében vallja, több, vagy kevesebb ágazatban félre ütvén tőle. Azt nem győzöm eléggé csudálni, hogy S z i k s z a i a vegyes házasságból még sem szűnik bennünk a vallási egységről elhithetni akarni! A vagy még sem nyilván dolog e az S z i k s z a i

Úr előtt, hogy a mi a vallás lelkével nem ellenkezik, a vallás különségével is megállhat; következképpen hogy abból, ott hol közös, még a vallás egységére következtetést húzni nem szabad? Szikszai Úr nem tagadja, sőt megismeri, hogy sz. Pál a keresztény és pogány között kötött házasságát meghagyja az ő erejében (*I. Korinth. VII. 12. 13.*) sz. Pál ítélete szerint tehát az; ilyen vegyes házasság nem ellenkezik a keresztény religionak lelkével, mint p. o. ellenkezik a bálványozás; különben Pál azt nem különben, mint ezt semmivé tette volna, bizonyos lévén, hogy az egymással ellenkezők együtt meg nem férhetnek.

De Szikszai állításának erősítésére, hogy t. i. a már kereszténynek pogánnyal házasságra lépni szabad nem volt, ugyan Pál apostol szavait hozza-fel (*II. Korinth. VI. 14.*) Minekelötte Pálnak ezen szavait vizsgáljuk, tudnunk kell, hogy, ha bár az apostol a felhozott helyen egészen Szikszai értelmében szöllana is, a dolgon még sem segítene semmit is, minekutánna ugyan sz. Pálból nyilván értettük, hogy a már megkötött házasság a keresztény és pogány között megállhat, a keresztény religio lelkének sérelme nélkül.— Most már tekintsük által a felhozott helyet, 's lássuk, ha van e ott csak szó is akár a már megkötött, akár a megkötendő házasságról? Pálnak ide tartozó szavai ím ezek:

„(v. 14.) Ne húzzatok egy igát a hitetlenekkel; mert mi köze az igazságnak a gonoszsággal? vagy mint társalkodhatik a világosság a sötétséggel? (i5.) És mi egyesség lehet Krisztus és Beliál (bálvány) között? vagy mi osztálya a kereszténynek a hitlennel? És mint illenek a bálványok az Isten templomába? (16.) Ti ugyan is az élő Isten temploma vagytok, mint Isten mondja: mert benne lakozom, és köztök járdáitok, és Istenek leszek nékik, 's ők az én népem lesznek. (17.) Mire nézve menjete-ki közülök, és válljatok-el tőlök, mond az Úr, és tisztátalant meg ne érentsetek. (18.) És én befogadlak benneteket, és atyátok leszek, és ti fiaim lesztek és leányaim, mond a mindenható Úr.” Szikszai Úr azt mondja, hogy itt a keresztény és pogány között kötendő házasság tilalmaztatik; én pedig azt mondom, hogy itt a házasságról szó sincs, sőt szó nem is lehet, hanem ha Pál maga magával ütközik: mert ha itt házasságról volna szó, hát nem csak a megkötendő, hanem a már megkötött házasságot is kellene értenünk a 1 j7-dik V. szerint: „Menjete-ki közülök, és válljatok-el tőlök!” melly szerint nem csak tiltaná Pál a keresztény és pogány között kötendő házasságot, hanem a már megkötöttet is felbontaná. E pedig nemde nyilván ellenkeznék az Apostolnak tőlem felhozott szavaival? – Nem a házasságról szól tehát Pál apostol, hanem a bálványozásnak ünnepeiről, áldozatiról, vendégségeiről, játékaik-

ról, 's egyéb szertartásairól, melyekben részt vevén a keresztények, hiteket nem csak gyanússá tehetnék, sőt veszedelmeztetnék is. Épen e tárgyról szól az Apostol *I. Korinth.* 14-22.

Hogy a pogányok és keresztények között kötött házasságát a keresztény religionak lelkével ellenkezni a régi anyaszentegyház sem ítélte, kitetszik abból is, hogy hasonló házasságok utóbb is szokásban voltak; óvták ugyan az egyházi férfiak az e féle összeköttetéstől híveiket, sőt egyházi büntetést is rendeltek azok ellen, kik azt cselekednék, de nem azért, hogy az a keresztény religionak lelkével ellenkezik; hanem, hogy az olyan házasság keresztényre nézve veszedelmes, és a gyermekekre nézve ártalmas lehetne. 'S ezt ugyan a vegyes házasságokra nézve tenni ma sem mulasztják el a gondos egyházi férfiak, protestánsok nem különben, mint katolikusok, tapasztalásból tudván, hogy az ilyen házasságok a vallásnak, és a vallási gyermek-nevelésnek gyakran ártalmára történnek. Legyen elég a régiek közül egyet felhoznunk: Tertullianusz, Feleségéhez írt könyvének másodikában, kéri azt, hogy ha halála után férjhez akarna menni (az elsőben a második házasságról iparkodott őt lebeszélni) keresztényhez menjen, mert, úgy mond, nem szabad kereszténynek a keresztség felvétele után pogánnyal összeköttetni. Okául azonban ezen kérésének azt adja, hogy abban az időben többen kötöttek össze hitetlenekkel:

„Aliquae his diebus nuptias suas de ecclesia abstulerunt, et gentili se coniunxerunt.” Ha ez a tilalom apostoli lett volna, ki higgye, hogy az akkori keresztények azt általhágták légyen, kik a kereszt, religio mellett készek voltak halált szenvedni? De Tertullianak is feleségéhez bocsátott kérelme felesleges lett volna, ha ez a tilalom apostoli volt, ‘s olyan, mellynek megszegése a keresztény religionak lelkével ellenkezik. De még későbbben is sz. Ágoston (*I. 1, de aduiterin, coniug. c. 25.*) nyilván vallja, hogy a keresztényeknek a pogányokkal házasodni, semmi bizonyos új testamentomi törvény nem tilalmazza. Jóllehet sz. Ágoston szinte úgy ellensége volt az e féle házasságnak, mint akárki más a lelkes egyházi férfiak között. Hát azt ki nem tudja, hogy a valamivel későbbi anyaszentegyház Örömetst jóvá hagyta a keresztény Fejedelmek leányaiknak hitetlen Fejedelmekkel lett összeköttetéseket, vagy azzal a nyilván feltétellel, vagy csupán csak reménységgel, hogy a hitetlen fél megtér, és szabad bemenetelt enged tartományába az evangélium hirdetőjinek? A mit pedig az anyaszentegyház a kereszt, religionak lelkével ellenkezni hisz, azt semmi esetben sem engedheti-meg. – Ezekből már csak meggyőződhetik Szikszai Úr, hogy a vegyes házasságból a két vallásnak egységét megmutatni nem lehet; sőt épen azért, hogy a katolikus és protestáns között kötött házasság vegyesnek neveztetik, bizonyos, hogy a két vallás nem egy.

IV. CZIKKELY.

A protestánsoknál sem kiki bíró az írás magyarázásban; sőt ők is erre nézve az anyaszentegyházat hallgatják, melly nem tiltja ugyan az írás olvasását, 's magyarázását híveinek; de tiltja, és meg sem szenvedheti annak a megállapított köz értelem ellen való magyarázását; úgy hogy, ha valaki a kebelében lévők kozzül erre vetemednék, és ebben megátalkodnék, azt többé nem csak tagjának nem ismerné, sőt kebeléből nyilván kirekesztené. 124-12g.

Szikszai Úr, midőn ezeket írta, nem vette eszébe, mennyire le fogna a protestáns tudósoknak, tanítóknak, és prédikátoroknak számok szállani, ha az ekklesiák a különböző magyarázókat kebelekből kirekesztenék. Mint szunnyadna hamvába vissza az a szerte szít magasztalt világosság, melly a protestantizmusból lobogfel! Mint tételnék egyszerre semmivé az az igen kedves szabadság, a protestantizmusnak egyetlen palládiuma, melly a szüntelen folyvást tartó protestálás által tápláltatik egyedül! De majd megmutatom, hogy a protestantika ekklesiáknak nincs, nem is lehet jussok tagjaikat a köz értelemtől eltávozó írásmagyarázás miatt kebelekből kivetni; 's hogy bár ezt egy időben tették is, p. o. a katholicizáló Grotiussal, a mi időnkben

tenni megszűntek, mind inkább szaporodván Semler tüzes követőji.

Minekelőtte ezt tegyem, felelnem kell S z i k s z a i fontos vádjára, melly szerint én a sz. Írás-ra nézve ellenkezem a sz. atyákkal, 's az egész kereszténységgel, a következőket állítván:

1. A sz. írás szükségtelen forrása a kereszt, vallásnak, olyan, melly nélkül tellyességgel el lehetnénk.

2. Ha,forrásnak elismerjük is, de tökéletes, és bizonyos forrásnak nem tarthatjuk azt, azért hogy holt nyelven lévén írva törvényes élő magyarázó nélkül érthetetlen.

3. A sz. Írásból nem csak két különböző vallást lehetne meríteni, de sőt inkább a volt a legbővebb forrása a szakadásnak minden időben. – A Socinianus is azt teszi religioja forrásának?

Ezen vádra felelnem annál nagyobb kötelességemnek tartom, mennél nyomosb az ellenem, ha igaz; magam vitatván Szikszai ellen, hogy midőn katolikus szóll, a vallás dolgában, úgy szóll az, mint minden katolikus szóllana; ezt pedig magam hazudtolnám meg elsőben, ha a sz. írásról tett állításaim ellenkeznének a régi és újabb kereszténység ítéletével. Vegyük tehát a gondolt ellenkezés pontjait vizsgálatra; állítsuk azokat a régi atyákkal szemközt; 's ha köztök 's közöttem az egyértelműséget nyilván kimutattam, azt is elfogja Szikszai Úr hihetni, hogy a mai ke-

reszténység, legalább akatbolika, nem különben egyértelmű velem az érentett tárgyokra nézve.

1. El nem hitetheti Sziksz. magával, hogy a katolikusok általlában olly alacsonyan gondolkodjanak a sz. írás felől; hihetlenségének okai ím ezek: mert a sz. írásban Isten szava van letéve; az apostoli, és később élt atyák legnagyobb tisztelettel és ragaszkodással viseltettek a sz. íráshoz; a Tridenti Zsinat különösb figyelmetességet fordított arra, mint a szóbeli hagyományokra; ma is nagy tiszteletben látszik az lenni a kath. anyaszentegyház előtt: erre mutat annak olvasása, éneklése, megcsókolása a misében, fundamentumul, regulául, sinórmértékül való felvételése a tanító székbén. Végre így fejezi be: „Ugyan hogy eggyesítethetik a vizsgáló Úr első jegyzése ezekkel? sőt önnön szavaival is, mellyek a 91-dik lapon olvashatók: *„A sz. írás megvetése Jövetek volna a kereszt, religio ellen; hiszen az egyházi hagyomány maga vezet arra, ’s maga a sz. írás az apostoli hagyománynak egészítő része.”*

Szépen vagyunk! Már nem csak másokkal, hanem énmagammal is ellenkezésbe dönt Szikszai, a mi annál nagyobb szégyenemre válik, hogy olly kised munkácskában, még pedig az ellenkező helyek olly közel állván egymáshoz, sem tudok magammal eggyezni! De épen ez kötelezhette S z i k s z a i Urat szelídebb ítéletre, minthogy majd nem hihetetlen, józan eszű em-

bernek önmagával olly hirtelen ellenkeznie. Pedig be könnyen felmenthetett volna Sziksz. Úr e vád alól! holott most fáradnia kelle, hogy a vádnak színt adhasson, 's azt minél nyomósbbá tehesse! – Mindenek előtt ez az én félre értett állításom csak érentőleg volt téve: szóltam t. i, a 85-dik lapon az. első reformátor által kimustrált sz. írási részekről, nem állítván ezeket akadályul az eggyesülés dolgában, részint, mert ma már a protest, ekklesiák is élnek azokkal; részint mert nélkülök, valamint az egész sz. írás nélkül is, tellyességgel ellehetnénk. – Azonban a veszedelmes állítás csak ugyan meg volt téve, ha bár csak közbevetőleg is, és S z iksz ai Úrnak, valamint minden olvasónak, szabad volt azt fontolgtatni, ítéltetni. De lám én arról az esetről szöllék, mellyben semmi apostoli írás nem volna, valamint nem volnának a Luthertől kivetett részek, ha nyilván megtudta volna mutatni, hogy nem apostoli iratok azok. Szavaimnak értelmök tehát az, hogy ha semmi apostoli írás nem volna is, azért a kereszt, religio maga épségében tisztán meg fogott maradhatni, és mi jó keresztények fogtunk lehetni, a Jézus tanítását szüntelen egy-értelműleg hirdető, világ végéig fenálló anyaszentegyház kebelében, Hogy ezt higyjük, maga ez a sz. írás kötelez bennünket, melly csalhatatlan, világos tanúja annak, hogy Krisztus anyaszentegyházat fundált, mellyben folyvást hirdetetnék az idvezséges tanítás, mellyben ez az

anyaszentegyház minden tévelygésen felfül legyen, úgy mint a mellyel Jézus Krisztus vezérlő lelke világ végéig megmarad. Mind ezek magában a sz. írásban nyilván mondatnak a tanító anyaszentegyházról, midőn magáról az írásról semmi hasonlót nem olvasunk: sem parancsolatot az írásra; sem ígéretet annak a világ végéig leendő fenmaradásáról. Azért az apostolok sem szükségből, hanem csak haszonból, az akkori körülményekhez képest, írtak; különösen János vénségében írta a legfontosb, hitágazatokkal telyes, evangéliumát a gnostikusok ellen, mit evangéliumának tartalmával igen megegyezőleg bizonyítanak a régi egyházi írók *) – 'S nemde Pálnak legbövebb 's fontosb tárgyú levelei fogtak elmaradni, ha a zsidókból és pogányokból megtért keresztények között vetekedések nem támadnak, melíyeknek lecsillapításokra; és csalfa tanítók nem törnek ellene, kiknek megszegyenítések-re írta azokat? Állításomnak igazságát tehát mac az írás bizonyítja.

Az ellenem általlában állított atyák közzül legyen elég egynek, a régiebbek közzül, Irenaeusznak az én értelmekkel épen egyértelmű szavait felhoznom. „Mit? – így szól ezen sz. atya – hogy ha csak egy legkisebb kérdéstről

*) Iren. 1. 3 contir. haeres. c. 11. § 1. Euseb. hist. eccles. 1. a. Hieronym. de script. eccles. ad initium.

volna is vetekedés, nemde a legrégebb ekklesiákhoz kellene járulnunk, mellyekben az apostolok társalkodtak, és azokból vennünk a jelen kérdés eligazítására azt, a mi bizonyos, és nyilvánosságos? Mit? ha az apostolok sem hagytak volna írást, nemde a hagyománynak folyamatját kelle követnünk, mellyet hagytak azoknál, kikre az ekklesiákat bízta? Melly rendelésnek hódolnak sok idegen (barbari) nemzetek, kik hisznek Krisztusban papiros és ténta nélkül, szíveikbe lévén írva az idvezség, és a régi hagyományt szorgalmatosan megőrizvén.” (*I. 3. adv. haeres. c. 3*) Nemde egyértelműleg szól velem a sz. atya? És midőn egész nemzeteket említ, kik az ő idejében – a második század közepe táján – hittek Krisztusban minden papiros és ténta nélkül, tagadhatatlan a következés, hogy több nemzetek egész századok ált elváltak sz. írás nélkül, és jó keresztények voltak, mint ezt tüstént bizonyítja a sz. atya; ha pedig több nemzetek annyi ideig jó keresztények lehettek, nem látom mért minden nemzetek több ideig, egész a világ végéig is, jó keresztények ne lehetnének minden apostoli írás nélkül a szüntelen tanító anyaszentegyház kebelében. – Mit, hogy ebben még protestáns tudósok is kezet fognak velem? Lásd Sem Ier szavait, mellyeket a Theol. Nachlass után a Hitbeli tanítás felvilágosításában hoztam fel a 43-dik 1. Adjuk ehez Döderlein szavait, ki (*Inst. theol. part. prim. §. 35. obs. 1.*) így szól:

„Consilium scriptorum sacrorum, qui tempore suo libris editis vellent consulere, non posteritati, et singulis provinciis, nec universitati christianae, inprimis in epistolis.”

De minekutánna ezen tiszteletre méltó írott hagyományok a tanító anyaszentegyház gondoskodása által egybeszedettek, és apostoliaknak megismertettek; ekkor már első forrását tevék a keresztény religionak; és ekkor azokat megvetni, mint mondám, fő véték volna a religio ellen. Egy tekintetű lőn így a sz. iras az apostoli élő tanítással, nem lévén a szóval és írással hirdető apostoli tekintet között semmi külömbség.

Így lévén a dolog, már sem a Tridenti Zsinatnak figyelme, mellyet a sz. írásra fordított, melly azonban semmivel sem nagyobb annál, mellyet az apostoli hagyományokra vetett; (*L. Sess. IV. décret, de canonicis scripturis*) sem az a tisztelet, mellyet a katholikusok a sz. iras eránt mutatnak, sem tulajdon szavaim nem állnak ellene fenforgó állításomnak. Inkább állanak, fájdalom, Szik sz. buzgó ‘s valóban keresztény tisztelete ellen, mellyet a sz. írás eránt méltán mutat, azon számtalan protestánsoknak cselekedetek, kik a sz. írásban ma már a helyett, hogy Isten csalhatatlan igéjét lássák, csupa regét, tévelygéseket szemlélnék, és épen nem méltatják azt nagyobb figyelemre, mint a millyent tulajdonítanak Xenophon és Plato irataiknak.

pedig ilyen, ott tekintetnek, hanemha talán isteninek, nincs helye. – Hogy állításom, állítása az egész kath. anyaszentegyháznak legalább a reformatzio ideje óta, senki sem kételkedhetik, mihelyest tudva van előtte, hogy ez az anyaszentegyház az íráson kívül, vagy inkább, az írással együtt, az apostoli hagyományokat is sürgeti, melyek azonnal szükségtelenek, mihelyest áll az ellenkező eset; nem kételkedhetik, mihelyest tudja, hogy a reformatzio ideje óta élt kath. theologusok tellyes megegyezéssel védelmezik ezt az állítást, az írás elégtelenségét, és értelme bizonytalanságát, az ellen-gondolkodó protestánsok ellen. Hogy végre az ellenkező állítás, az írás bizonyos értelműsége, egyszersmind a tapasztalás ellen is van, csak azokat kell megkérdeznünk, kik az írás magyarázatjára adták magokat; nyilván vallják ezek, a mit tapasztaltak, hogy az írás épen nem olly világos, könnyű, bizonyos értelmű, mint Szikszai Úr gondolja. Néhányat felhozok itt magok közül a protestánsok közül, hogy már egyszer lássa Sziksz. vitatásának semmiségét, magoknak a protestánsoknak őszinte meggyónásból.

Álljon első helyen Luther maga: ez a magával is sokszor ütközött reformátor, bátor a X. Leo pápa által megátkozott cikkelyekben nyilván kimondja, hogy a sz. írás maga magának legbizonyosb, legkönnyebb, legvilágosb magyarázója – per se certissima, facillima, apertissima

sui interpretis – még is más helyen (*Praefat. in psalm.*) a leggyalázatosb vakmerőségű embernek mondja lenni azt, ki magáról vallani meri, hogy csak egy helyét is a sz. írásnak minden részeiben érti! „Scio impudentissimae esse temeritatis eum, qui audet profiteri, vnum scripturae locum a se in omnibus partibus intellectum.” – Más helyen (*l. 1. contr. Zvingl. et Oecolampad.*) Írván az Úr-vacsoráról támadt vetekedés dolgában, azt mondja, hogy ha tovább áll a világ, az írás különféle magyarázata miatt, a hit egységének fentartására, ismét szükséges lesz a Zsinatok rendelkezéseikhez folyamodni. „Si diutius steterit mundus, iterum erit necessarium, propter diuersas scripturae interpretationes, quae nunc fiunt (már akkor! mit mondana ma?) ut ad conservandam fidei unitatem conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus.” Valóban itt igen élesen látott Luther; mert, mívei a különböző írás magyarázások mind inkább szaporodtak, a zsinatok tekintetére pedig senki szorulni nem akart, a hit egysége korán felbomlott.

Luther nyomába léptessük Wittakert, híres református theologust, ki (*de discipl. theol. L 23. c. 3. Berti után.*) így szól: „Concedimus multa loca obscura esse, et scripturas egere explicatione, et ob hanc causam ministros Dei audientos esse, et scripturae peritissimos esse consulendos.” Sok helyen homályosnak mondja az írást, ‘s azért ajánlja az Isten szolgájit, és az írásban

legjártosabb férfiakat. De mit használ, ma azok az Isten szolgálói is gyakran homályban tapogatnak; 's ha az írásban legforgottabbak sem tudnak megegyezni?

Heilmann Dávid, Göttingai theologus, nyilván vallja, hogy az írásnak több, nem csak a religiohoz nem tartozandó, de még magát a fő dolgot illető részei is, felette homályosok, mit okos ember nem tagadhat; imígyen szölván (*campend, thcol. dogm.*) „Plurimas huius libri partes, non eas modo, quae sunt a doctrina religionis alieniores, sed etiam in ipsa causae summa versantes, insigni obscuritate laborare, qui sanus sit, non neget.”

Ama híres Ernesti *August, Illy szerény* vallást tesz magáról: (*in opusc. edit. Lugd. Bafav. 1764*) „Non dissimulabo, sed prae me feram ingenue, ex quo tempore coeperim discernere posse sonos verborum a rebus, et sensum, cogitationemque verbi a sensu et cogitatione rei; multo magis autem ex quo coeperim aliquid in interpretando videre: in dies mihi difficiliorum visum esse legitimam et iustam interpretationem noui testamenti; multoque difficiliorum, atque impeditorum, quam Homeri, Thucydidis, Polybii, aliorumque graecorum scriptorum.” A tudós férfiú mennél *tovább izzadott* az írás magyarázatában, annál több nehézségeket és akadályokat látott a valódi értelemnek bizonyos felfedezésében; 's ezt kiki tapasztalja, ha igazán, és nem kön-

nyelműleg lát a dologhoz.. Nehezebbnek találja Ernesti az új testamentom értését, mint. akár-melley görög Íróét. Igazán! mert a görög classicusok tiszta görögök; a mi íróink ellenben csak szavakkal élnek görögökkel; gondolkozás- és szól-lásmódjokat Palaesztinában kell keresnünk; 's midőn ezeket görög, idegen köntösbe öltöztetik, a magában is már nehéz értelmet kétszer nehe-zebbé teszik.

Döderlein (fenemlített munkájában *part. prior. §. 35, obs. 1.*) ezen bizonytalan értelműsé- get nyilván vallja, így szólván: „In argumen- to sponte cuius patet, plurima occurrere, veí adeo obscura atque ambigua, ut ne peritiores quidem intérpretes finire sensum ausint.” Igen sok van az írás foglalatjában, a tanításban, an- nyira homályos és kétséges, hogy a tudósb ma- gyarázók sem merik az értelmet meghatározni!

Rekesszük a sort ama híres M o s h e i m L ő- rincczel, ki nyilván kimondja, hogy a sz. írás tökéletességére, és világosságára a protestánsoktól felhordott bizonyítások a katolikusoknak eleget nem tehetnek, ha ugyan csak a kérdés veleje jól felvétetik; imígyen szólván (*Streit-theologie der Christen, 1. Th.*) „Wenn wir aufrichtig seyn wollen, so müssen wir gestehen, dass unsere Beweise von der Vollkommenheit oder Vollständig- keit der heil. Schrift den Katholiken kein Ge- nügen thun, wenn der status controversiae recht bestimmt ist.”

De hát sz. Ágostonnak ellenem felhozott helyeivel mit tegyünk? Hegy az első és utolsó helyen álló szavak állítással semmit sem ellenkeznek, azt az értelmes olvasó azonnal átlátja, mihelyest azokat ezzel összeveti. Én azt állítom, anyaszentegyházam értelmével megegyezőleg, hogy az írás nem tokéletes, nem is bizonyos értelmű forrása a Kereszt, religionak; a sz. atya első helyen magasztalja, ajánlja az írásf, mint a mellyet a sz. Lélek úgy módosított, hogy abban legyenek világos dolgok is, homályosok is; az utolsón pedig azt mondja, hogy a nyilvánosságok által tápláltatunk, a homályosok által gyakoroltatunk. Hol van ezek között, és az én állításom között az ellenmondás? Nem vallja e a sz. atya szinte úgy homályosnak az írást, mint én? 's az én állításom eldül e, ha a sz. írásban világos értelmű helyeket is megengedünk? Hiszen ha ki a sz. írásnak minden részét, minden szavát, minden betűjét érthetetlen homályosságúnak vitatná, az már nem csak nem tellyes forrásnak ismerné-el a sz. írást, hanem épen semmi forrásnak állítaná azt.

A közép helyen álló szavak nyomósbbak, 's megvallom, Szikszai Úr nem rosszul választá azokat ügye melleit; t. i. hogy az Írásnak világos helyein mind feltaláltatnak azok, mik a hitet és erköltsöket tárgyazzák. így tehát az írás homályos helyeit fel sem vévén, azt tokéletes, világos forrásává lehet, sőt kell tenni a keresztény reli-

gionak, mert a világos helyeken mind feltaláltanak a hinni és cselekedni valók. De ezt már ebben az értelemben ki higgye? Az általam felhozott nem különben jó lelkű, mint tudós protestáns férfiak valóban nem hitték, mint szavaik bizonyítják; a katolikusok megegyezőleg ellenkezőt tartanak; nem különben ellenkezőre mutat a tapasztalás is. – De hát mit tegyünk sz. Ágoston szavaival? Halljuk meg előbb néhány Ágostonnál vagy régibb vagy vele egykorú atyáknak Ítéleteket e tárgyról, 's azután vizsgáljuk a felhozott szavakat.

Just in us mart, a második századból, nyilván vallja, (*Dialog, cum Tryphon.*) hogy a sz. írás! nem mindenik érti, és hogy annak értelme különös isteni kegyelemből származik. „Neque enim ab aliquibus perspicuiitur, praeterquam sicut Deus et Christus eius concesserit intelligentiam.” Máshol magáról szól mondván: „Gratia a Deo, vt intelligam.” ‘S ez a második század elején, mindjárt az apostolok halála után, mikor még ugyan az a gondolkozás, az a szóllás - mód uralkodott!

Irenaeusz, (*advers. haeres. l. 4 c. 26.*) Krisztust a sz. írásban elröjtött kincsnek mondja; és az írás értelmét magoktól a püspököktől várja: „Eis, qui sunt in ecclesia, presbyteris obaudire oportet.”

Az Alexandriai Kelemen (*strom, l. 6.*) az isteni titkokat nem mindenektől érthetőknék mond-

ja; és az írás értelmét az egyházi tanításból kívánja vétetni; imígyen szólván: „Neque enim prophetia, neque ipse servator adeo crasse et generaliter est elocutus diuina mysteria, vt eà facile capi possent a quibuslibet.” Es utánna veti: „Recta sunt omnia in scriptura coram iis, qui intelligunt; hoc est, qui ab ipso declaratam scripturarum expositionem ex ecclesiastica regula accipientes conseruant.”

Origenesz, ez a nagy tudományú, híres írás-magyarázó nyilván homályosnak vallja az írást: „Scripturae reuera sunt multis in locis obscurae” (*L. conir. Cels.*) Máshol így szól: „Unumquodque scriptorum in euangeliis rationem habet multam, animaduersuque difficilem; non vulgo solum, sed et quibusdam ex intelligentium numero.” Végre (*Homil. in Josue*) „Non animo langueamus, dum audimus scripturas, quas non intelligimus.” – Ez állításaival megegyezőleg hit-normává nem a sz. írást tévé, hanem az apostoli és egyházi hagyományt, az úgy nevezett *περ αζων* könyvében, midőn így szól: „Seruetur ecclesiastica praedicatio, per successionis ordinem ab apostolis tradita, et vsque ad praesens in ecclesiis permanens; illa sola est credenda Veritas, quae in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordât traditione.” Sőt azok ellen az eretnekek ellen, kik a sz. írást hozzák fel ügyök mellett, a hagyományt javallja, így szólván: „Quotiescunque autem (*haeretici*) canonicas proferunt seri-

pturas, in quibus omnis christianus consentit et credit, videntur dicere: ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus nee exire a prima ecclesiastica traditione; nee aliter credere, nisi quemadmodum per successionem ecclesiae Dei tradiderunt nobis.”

Maga az ellenem felhozott sz. atya, Ágoston, egyik homiliajában (*in cap. Matth. 23. Homil. 44.*) feltévén az írás homályosságát, ennek okairól imigy szöll: „Ratio obscuritatis multiplex est – – – primum, quia Deus alios voluit esse doctores, alios discipulos. Si autem omnes omnia scirent, doctor necessarius non erat, et ideo esset rerum ordo confusus.” Ugyan ebben a könyvben pedig (*de áoetr. christ. l. 1. c. 1*) nagy és nehéz munkának mondja lenni az írást érteni: „Magnum et arduum est opus sensum scripturae innenire.” Máshol (*enarrat. in psalm. 110.*) az írást figurákkal és titkokkal tellyesnek vallja: „Scriptura tecta figuris et Sacramentis.” Halljuk még egy vallását (*ad inquisitiones Januarii l. 2*) „Non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis Sanctis scriptum multo nesciam plura, quam sciam.” Több az, a mit nem tud az írásban, mint a mit tud! – Legyen most ez elég sz. Ágostonból, kihez minthogy Szikszai Úr ugyan azon szavait ismét felhossa ellenem, ismét vissza fogunk térni.

Mind ezen sz. atyák tehát nyilván tanúji az én állításomnak, hogy az írás magában, épen

azért mert homályos, nem bizonyos forrása a kereszt, religionak; nem is tellyes, mert az apostolok nem tettek mindent írásba, mi a kereszt, religionak lelkéhez, tellyéhez tartozik. Mellyhez következésképpen a hagyománynak, és a tanító anyaszentegyház tekintetének kell járulnia. Ezt alább bővebben megfogjuk látni. Lássá most már S z iksz. Úr, mint fogja eggyeztethetni sz. Ágoston *egyetlen mondását* a mindennapi tapasztalással, az előtte élt atyáknak, és az utóbbi tudósoknak vallásaikkal; én állításomat ezekkel meggyezőnek lenni elég bőven, 's úgy hiszem, fontosán is megmutattam. De innen már az is következik, hogy a kath. és protest, ekklesiák már magában a religionak forrásában sem egyértelműek; bátor, mint láttuk, a protestáns tudósok *liőzzül többen megvallják Is az írás homályos* bizonytalan értelműségét, még is a protest, felekezeteknek sarkcikkelyek, mellyhez erősen ragaszkodik Sziksz. is, az írás világossága, bizonyos értelműséje maradt mainapiglan.

Haszontalan folyamodik Szikszai Úr a fordításokhoz, mellyekben minden ember olvashatja, értheti a sz. írást: mert ha magában az eredeti nyelvben nem elég világos, fel *nem* tehetjük ezt a világosságot a fordításokban; hanemha a fordító szabad önkényű körülírásokkal, magyarázatokkal fordítja az írást. De hát az illy en fordítás Isten szava e? Ki tesz bennünk bizonyossá, hogy a fordító mindenhol a sz. író értel-

mét adta? Ha pedig erről nem lehetünk bizonyosok, miképen bizonyos értelmű az írás minden emberre nézve? Mért nem olvasta, vagy ha olvasta, mért hasznára nem fordította Szikszai Úr ugyan sz. Ágostonnak ugyan azon munkája 2-dik könyvének 11-dik részét, hol így szól a sz. atya: „Contra ignota signa – tropos – magnum remedium est linguarum cognitio (teszi pedig a latánan kívül a zsidót és görögöt) „Sunt enim quaedam verba certarum linguarum, quae in vsum alterius linguae per interpretationem – versionem – transire non possint.” Itt csak szavakról van szó, hát a szólamódok? – „Sed non propter haec pauca – pedig mennyi már csak ez a kevés is! – quae notare atque interrogare facillimum est – a valamivel miveltebb embernek – sed propter diuersitates interpretum – illarum linguarum cognitio est nec’essaria.” Látja e S z i k s z a i Úr, hogy maga sz. Ágoston sem elégszik-meg a fordításokkal! De különben is, hol forrásról van szó, ott a fordításnak helye nincs: avagy nem tudjuk e, hogy minden nemzet jóval előbb volt keresztény, semmint nyelvén lett volna sz. írása! hitt nem az írás betűjének, hanem az egyházi férfiak élő szavoknak. Mi magyarok mennyivel előbb voltunk keresztények, semmint a sz. könyvhez nyelvünkön juthatánk! –

A vádnak tehát e pontja is hiú, a mi még inkább ki fog tetszeni, ha megmutatjuk, hogy

nincs mind az a sz. könyvekben megírva, mi a kereszt, religio és anyaszentegyház lelkéhez tartozik. Erről alább készit bennünk S z i k s z a i Úr értekezni. Most lássuk a vád harmadik pontját! 3. Ez abban áll, hogy én a sz. írást szakadás, és tévelygés forrásává tettem. – De hát újságot, nem igazat mondtam e? Ezt mondták előttem már az első századokban élt atyák, egyházi tudós férfiak; különösen I r e n a e u s z , Tertullian, kik vádolták az újítókat, hogy az írás értelmét félre csavarják; értelmet visznek bele a helyett, hogy belőle kivinnének: azért javallák, hogy az e féle újítók ellen nem az Írásból, mellynek értelme gyakran bizonytalan, hanem az apostoli egyházi hagyományokból kell fegyvert húzni. Mit? hogy már sz. Péter apóst. (II. Petr. 3, 16.) panaszolkodik, hogy Pál apóst, nehezebb értelmű leveleivel némelly tudatlanok, és ingadozók vissza-éltek. – Bizonyítja ezt a világ szerte ismert, és a tapasztalásban alapított igazságú verse Verenfelsnek: „Hic liber est (a sz. írás) in quo quaerit sua dogmata quisque; inuenit et pariter dogmata quisque sua.” Vagy vádolja tehát Szikszai az egész régi és új keresztény világot, vagy kéméljen-meg vele engem is, ki csak visszhangja vagyok annak, a mi minden időben mondatott.

Nem is lehet ez másképen, mihelyest az élő magyarázó és ítélő intézetet elhagyva, kiki maga belátását követi ennek a régi, csupa töredék

írott hagyománynak magyarázatában, azt tévéen hitének summájává, mit ott maga értelme szerint találni látszik. Hogy ez a sz. írás vétke legyen, én nem mondom, 's nem mondtam; 's az én állításomból semmiképen sem következik, ki bizonyos vagyok benne, hogy annak szerzőji azt egyetlen forrásául nem akarák a kereszt, religionak tenni; lássák azok, kik ezt hiszik, mint eggyeztethetik-meg az isteni gondviseléssel, Jézusnak gondoskodásával, ennek az írásnak homályos bizonytalan értelmét; ha, mint ok gondolják, egyetlen forrásává ezt tévé azon religionak, melly egész a világ végéig religioja legyen az emberi nemnek, 's mellytől függjen mindnyájunknak idvezségünk. – Bátor pedig az írásnak félre értése sokszor visszaélésből, következésképen az akaratnak rosszaságából is történjék; nem lehet tagadni, hogy az többszer a legjobb igyekezetű," legtisztább czélzású embereken is meg-esik. – Mind haszontalan beszéd az, hogy „a sz. írást, mint mind a két felekezet hiszi (a protest, felekezetben ma már sok tudós nem hiszi) isteni lélektől vezéreltetett, és így nem hibázható, el nem tévelyedhető emberek írták; hogy abban nem lehet semmi tévelygés, semmi hibás állítás (de lehet homály, bizonytalan értelem) ha pedig nincs abban tévelygés, hibás állítás, nem lehet az olyanoknak forrása," – Haszontalan itt ez a beszéd, mondom, mert hogy abból tévelygést, hibát.meríteni ne lehessen, vagy olly vilá-

gos, bizonyos értelműnek kellene annak lenni, hogy nem érteni *ne* is lehessen; vagy az olvasóknak is isteni lélektől kellene vezéreltetnek, nem tévelyeghető, nem hibázható embereknek. És valóban, ha igaz az, hogy, optimus interpres verborum quisque suorum est, kiki legjobb magyarázója tulajdon szavainak: a sz. írást is csak az magyarázhatja legbizonyosabban, minden tévelyegés nélkül, ki azt irattá, t. i. asz. Lélek; ki, valamint írathatta az apostolok által, úgy magyaráztathatja az apostoli anyaszentegyház által. Ha az első nem lehetetlen, az utolsó sem az. Mit tennénk csak Verbőczyi tripartitumával is, ha sem a perpetuus usus, sem az élő törvényes ítélő szék, nem vezérelne bennünk? Pedig Verbőczyi egyedül magyaroknak, magyarok között, a magyaroknak könnyen érthető nyelven írt, nem épen olly igen régen. – Ezek is talán elelendők a harmadik vádnak megsemmisítésére, Most már térjünk vissza a cikkely tartalmához. Szikszai Úr a protestánsok között is lát törvényes magyarázót a tanító intézetben. – Kiktől vették a protestantika ekklesiák ezt a hatalmat? Mi ád ennek az egyházi magyarázatnak kötelező erőt? Mellyik egyes protestantika ekklesia bír ezzel a hatalommal, a német e? az angolé? vagy a magyar? mert a soknak eggyesítő pontja nincs. – Adott e már a protestantika ekklesia illy törvényes, általánosan kötelező magyarázatot? Hódolnak e, tartoznak e hódolni az

eggyes tudósok ennek az egyházi magyarázatnak? Mind olly kérdések, mellyek ha bizonyosan ki nem elégítetnek, a vitatott egyházi magyarázat csupa hang értelem nélkül. Pedig a fel-tett kérdésekre állítólag megfelelni lehetetlen. Menjünk rajtok rendről rendre, és vizsgáljuk rö-viden.

Kitől vették a protest, ekklesiák a törvényes magyarázatnak jussát? – Hogy Krisztus anya-szentegyházának a vallás tanítására hatalmat adott, sőt ezt főkötelességévé tette; hogy erre a tanít-ásra nézve hathatós jelenlétét, vezérlését ígérte, mellytől fogva az ő anyaszentegyháza szinte olly csalhatatlanul tanítja a vallás igazságait, mint ma-ga ez a menyei mester tanította; hogy ez eránt az anyaszentegyház eránt tiszteletet, engedelmes-séget, tellyes hódolást parancsolt a Kereszté-nyeknek: mind ezt maga tanítja a szent írás, és erősíti a mindenkori hagyomány. De hogy ez a Krisztus által felállított anyaszentegyház nem a protestantika, magok vallják a protestánsok, mi-dőn magok megismerik, hogy a protestantika ek-klesia, (a látható) csak három százados; eredetét Luthertől és Kálvintól vévén. Elég világos, tagadhatatlan tanúja ennek a százados ünnep is. Ez a protest, ekklesia tehát valamint nem Krisz-tustól állítatot, úgy hatalmát sem vehette Krisz-tustól. – Nem vehette ezt Luthertől, kinek kü-lönös isteni küldetését sem ő maga nem állítja, sem valami külső isteni jelenet nem bizonyítja.

De nem is akarta Luther a tőle felállított új ekklesiát ezen hatalommal felruházni: részint, mert ha az ekklesiának ezen hatalmát megismerte volna, attól magát elszakasztani, magát annak ellené szegezni, nem fogta; részint mert az írásmagyarázást, a vallás-bírói hatalmat az egyes keresztényekre vitte-átal, kik még az ekklesia tanítását is megbírálhassák. Kitetszik ez több helyen ejtett szavaiból: így a már tőlem felhozott szavak felteszik, hogy a Luther ekklesiájában nem volt ez a hatalom, mert azt mondja, hogy ha a világ tovább áll, ismét szükséges lesz az írás különböző magyarázatai miatt a hit egységének fentartására a Zsinatok decretumaikat visszavenni, és azokhoz folyamodni. Luther tehát ezeket tekintetektől megfosztá. Latán nyelvű munkájának 2.-dik kötetében pedig azt mondja, hogy azokban, mik a hithez tartoznak, minden keresztény maga magának pápa, és ekklesia. „In his> quae sunt fidei, quilibet christianus sibi papa et ecclesia est.” Több hasonló mondásait láthatni Kramner Ferencznél (*Fragm. Isagog. §. g.*)

De ha mind ezekkel nem gondolván a protest. ekklesia ezt a hatalmat magának tulajdonítaná is, egy új kérdés támadna, melly a protest. systemából ismét megfejthetetlen, t. i. Mi ad ennek az egyházi magyarázatnak erőt? A kath. anyaszentegyház erre azt feleli; hogy a Krisztusnak megígért hathatós jelenlétéből folyó csalhatatlanság. A protest. ekklesia ezt nem felelheti:

mert csalhatatlanságát megmutatni nem tudja, megmutatni nem is akarja, mert maga sem hiszi (mit majd alább Sziksz. ellen meg fogok mutatni.) Ezen kívül pedig nincs az ég alatt olly valami, mi az egyházi magyarázatnak kötelező erőt adjon: a nem csalhatatlan magyarázás hibás lehet, és semmiképen sem mondhatni Isten szavának.

Mellyik egyes protest, ekklesia bír ezzel a hatalommal? A kath. anyaszentegyház csak egy, egyesítve lévén a világ minden részein elterjedt különös nemzeti ekklesiák egy olly egyesítő központtal, mellyel egyesülnek az egyes püspökök. A protest, ekklesiákban ez az egység fel nem találthatik: mert nem csak a különféle nemzeti ekklesiák tellyesen függetlenek egymástól, de még az ugyan egy nemzeti ekklesiának több superintendentziái is olyanok. Pedig a legrégebb időktől fogva csak a több egyes ekklesiáknak egyeteme bír ezzel a lelkiismereteket kötelező hatalommal.

Adott e a protest, ekklesia ilyen törvényes, általános kötelező magyarázatot? és: hódolnak e, tartoznak e hódolni az egyes tudósok ennek az egyházi magyarázatnak? Az első kérdést Sziksz. Úr könnyen nyakamba keríthetné, a kath. anyaszentegyházról tévén ugyan ezt a kérdést. Ezt az ellenvetést meg kell előznöm, minekelőtte a kettős kérdésre feleljek. Igaz tehát, hogy a kath. anyaszentegyház sem adott illy tör-

vényes, az egész sz. írásra kiterjedő, általánosan kötelező magyarázatot, mit ha tett volna, szükségünk írásmagyarázókra nem volna, kiktől most csak azt kívánja az anyaszentegyház, hogy tanítása ellen, az az, a nyilván megbatározott bit és erkölts ágazatok ellen ne magyarázzanak (*L. Trid. Zs. Sess. IV.*) De nagy különség van a kath. és protest, ekklesia között itt is: a protest, ekklesia tanítása egyedül a sz. írás értelmétől függ; princípiuma szerint csak az lehet, és mind az hit vagy erkölcs ágazat, mi a sz. írásban található; mind az ellenben ellenkezik annak tanításával, mi az írásban nincsen. Itt tehát az írásmagyarázó egyszermind bíró is a bit és erkölcs dolgában. A kath. anyaszentegyház ellenben különséget tesz az írás értelme, és őrtanítása között, nem úgy ugyan, hogy az ezzel ellenkezhessek, mellyre nézve kívánja a magyarázóktól, hogy az írásnak az o tanításával ellenkező értelmet ne adjanak, adhatnak azonban különbet: az az, a kath. anyaszentegyház hit és erkölcs-ágazatit nem egyedül az írás értelmétől függeszti-fel, lévén néki egyéb forrása is, mellyből tanítását merítheti, t. i. a folyton folyt, soha meg nem szakadt egyházi tanításban, hagyományban. A kath. anyaszentegyházban tehát ilyen törvényes magyarázat a tanítás épségének, tisztaságának fentartására nem kívántatik. Kívántatnék pedig a protestantikában, hol az ekklesia tanítása egyedül az írás értelmétől függ. Ha az az értelem, mellytől valamely

hitágazat a reformatzio kezdetével felfüggesztett, hibásnak, nem igaznak találhatik ma, a hitágazat is oda dűl az írás értelmével együtt. A protestantika ekklesiában tehát elkerülhetetlenül szükséges volna egy tellyes, legalább új testamentomi írás magyarázat, melly legalább a hités erkölcs tanítást tárgyazó helyekre nézve általános kötelezésű lenne. Van e ilyen? Hanemha a symbolikus könyvek ilyenek (bátor ezek nem írás-magyarázatok, csak kiszemelt egyes hitágazatok) meg kell vallanunk, hogy nincs. A symbolikus könyveknek pedig mennyire ismérik meg a protest, tudósok tekinteteket, fen láttuk. És nem is tartoznak lelki ismeretben ezeknek hódolni, mert tekintetek emberin fellül nem emelkedik. A katholikus tudósok ellenben valamint általlában az egész anyaszentegyház tanításának, úgy az írás egyes helyei magyarázatának, melly et az anyaszentegyház tön, nem különben mint magának Krisztusnak hódolnak.

De ha volna is illy törvényes magyarázó a protest, ekklesiákban, annak a tudós protestáns vallási szabadsága megsértése nélkül nem hódolhat; valami pedig ezt sértheti, az mind antiprotestantizmus, meg nem állhatván azzal a protestantizmuszal, mellyet Luther kezdett, és melly naponként inkább 's inkább kifejtődzik a szabadság princípiuma szerint. Bizonyítja ezt a mindennapi tapasztalás, melly szerint az egyes protest, magyarázók a legfontosb tárgyakban is olly kü-

lönbözőleg magyarázzák az írást, hogy hol egyik a sz. Háromságot, Jézus és a sz. Lélek istenségét, a megváltást; Jézusnak valódi halálát, feltámadását, menybemenetelét, a sz. Lélek alá szállását 's a t. látszik látni, ott mások mind ezekből semmit sem látnak. A ki nem hiszi, vesse csak Össze Eichornt, Pauluszt, Kuinoelt, és Rosenmüllert, leghíresb írásmagyarázókat a protest, német földön. Rosenmüller, Less, 's egyebek, nem idegeneknek, hanem az egyházi tanítóknak tulajdonítják a hit - ágzatoknak kivetéseket. (*L. Krammer Ferencz, Fragm. III. p. 232-24*) Nincs is példa, hogy az e féle magyarázatok miatt a protest, ekklesia valakit kebeléből kitiltott volna; nem is tilthat-ki valakit igazságosan, mert a melly jussal Luther élt, azzal minden, protestáns tudósnak szabad élni. „Idem licuit Valentianis, quod Valentino; idem Marcionitis, quod Marcioni. De arbitrio suo fidem innouauere. — — Penitus inspectae haereses cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur.” (*Tertull de praescr. c. 42.*) így volt ez mindig, és így lesz.

Nincs tehát a protestantika ekklesiákban törvényesen meghatalmazott írás-magyarázó, nem is lehet; 's azért nincs, nem lehet egyértelműség az írás értelmében; 's minthogy a protest, vallás egyedül ettől az értelemtől függ, nem lehet a protestantika ekklesiákban vallási egység. Ha pedig magok között nem eggyek, mint vol-

nának egyek a kath. anyaszentegyházzal? – Ismét azt lobbanthatná Szikszai szemem közzé, hogy kath. írás-magyarázók sem eggyeznek mindenben; ezek között is egy egyet, más mászt lát az írás több helyein: még is ezért a különböző írás-magyarázatért a kath. anyaszentegyház senkit kebeléből ki nem rekeszt. Ez mind igaz, ‘s azt mutatja, a mit vitatok, hogy az írás homályos, «bizonytalan értelmű; de már mondám, hogy a kath. anyaszentegyház tanítása nem függ egyedül a sz. írás értelmétől, mint a protest, ekklesia tanítása. Az írás különböző magyarázata tehát az egyházi tanítást, magát a kath. religiot bizonytalanná nem teszi, mert ennek más kútfeje is van az egyházi apostoli hagyományokban. Ki pedig a különben magyarázót kebeléből nem rekeszti; mert fel kell tennünk, hogy olly írásbeli helyről van szó, mellynek értelmét az anyaszentegyház még meg nem határozta. A különben magyarázó tehát nem anyaszentegyházával, hanem egyéb magyarázókkal ütközik. Hite pedig azon igazság eránt, mellyet mások a tőle különb értelemben vett helyen látnak, ép maradhat ekkor is: nem tagadja p. o. hogy van purgatórium, sőt nyilván vallja; csak azt mondja, hogy ez az igazság az Írásnak egy bizonyos helyén nem találtatik. A dolog különben van a protest. magyarázókkal; ezek többnyire azért nem látnak valamelly hit-ágazatot bizonyos helyen, mert azt igaznak lenni nem is hiszik, p. o. Paulus z azért nem engedi meg Jé-

zusnak valóságos halálát, mert a valóságos holt-
 nak feltámadását hihetetlennek, sőt lehetetlennek
 tartja. Így Kuinoel azért magyarázza p. o. Jé-
 zus ezen szavait: „Én és az atya eggyek vagyunk”
 csupán morális egységről, mert eleve felteszi,
 hogy Jézus az atyával, Istennel, természetesen
 egy nem lehet. – Végre ha kath. magyarázó
 egy bizonyos hit-ágazatot, p. o. hogy a házas-
 ság sacramentum, az egész sz. írásban nem ta-
 lálna is, nem teszi azt a következtetést, hogy
 hát az nem is kijelentett igazság, ‘s azért hinnünk
 nem is kell; hanem hogy ez a különben kijelen-
 tett igazság a sz. írásban nem jegyeztetett-fel.
 Ellenben a protest, magyarázó tüstént kész volna
 ilyen esetben a következtetéssel: tehát ez az
 egyházi tanítás nem kijelentett igazság, nem lé-
 vén, ítélete szerint, a kijelentésnek az írott
 könyveken kívül egyéb forrása. –Végre a kath.
 és protest, magyarázók között még egy igen nagy,
 és sarkalatos megkülönböztetést kell említnem:
 mind a két fél állít magának analógiát, mel-
 lyet az írás magyarázásában szemé előtt tart: a
 katolikus anyaszentegyháza tanítását – analogi-
 am fidei – melly ellen magyaráznia nem szabad;
 a protestáns a sz. írás tanítását, – analogiam bi-
 blicam – vagy is a sz. írás tanításának világosb,
 és főbb részét, mellyel eggyezni kell a többinek.
 A katolikus magyarázó nem maga csinál magá-
 nak analógiát, hanem ezt anyaszentegyházától
 veszi által; ez tehát változhatatlan, mindenkor

mindeneknél ugyan azon egy; a protestáns ellenben maga készít magának analógiát, t. i. az írásnak azon részét, melly, ítélete szerint, legvilágosb, és fő részét teszi az írás tanításának, veszi fel sinór-mértékül a többinek magyarázatára. Ez tehát az emberi változó gondolkozástól függ, és azért változó: azért a mai racionalizáló magyarázók, a Socinianusokat követvén, és mindent természetessé akarván tenni, a sz. írásnak természetes részét veszik sinór-mértékül, 's ezzel eggyezőfeg természetisítik a tétémenyes, természet feletti részt, egyenesen ellenébe a régibb analógiának. – Csak ebből is kitetszik, mennyire állanak egymástól a katolikusok, és protestánsok!

Nincs tehát a protestantika ekklesiákban törvényesen meghatalmazott, általánosan kötelező írás-magyarázó, nem is lehet; és ha igaz, mit Szikszai még most is vitat, hogy az írás értelme elég világos, nincs is arra semmi szükség. így pedig ki nem látja, hogy az írás-magyarázatának különféleségével különfélévé tétetik a protestantika vallás is, mellyről soha sem lehet teljes bizonyossággal mondani: ez az.

V. CZIKRELY.

Szerette volna Szikszai Úr, ha a visg. a sz. írásban fel nem található hagyományokat meghatározva mutatta volna ki: mert el nem hitetheti magával, hogy olyan hagyományok legyenek, mellyek a sz. írásban vagy nyilván kitéve, vagy elrejtve ne találtassanak; ezt pedig azért, hogy ő meggyőződve hiszi, hogy ha már az apostolok írtak, írásaikban a legfőbb, a legfundamentosabb dolgokat tették-le. Megismeri még is Sziksz. hogy a hagyomány magyarázója az írásnak, még pedig olly nagy magyarázója, hogy annak szaván még akkor is megnyugszik, mikor azzal az írás betűji nem egészen látszanak egyyezni. De azért az általam felhozott példákat hagyomány nélkül is átlátja. –Végre úgy látszik, mintha bizonyos értelemben mind a hagyománynak, mind az írásnak isteni tekintetét az anyaszentegyháztól akarná venni ő is. 131-153.

Én valóban igen sükségtelen dolognak tartottam, 's tartom most is protestáns előtt azokat az apostoli hagyományokat különösen kimutatni, mellyek az írásban fel nem találatnak: mert ezt egy sorral elvégezhetni, t, i. a kath. anyaszentegyháznak, a protestánsok által tagadott hit-ágazati. Mert mikor egy részről a kath. anyaszentegyház olly hit-ágazatokat tanít, mint Istentől ki-

jelentetteket, mellyeket a protestánsok ilyenek-
 íiek lenni meg nem ismernek; más részről a
 protestáns (in regula) mindent hisz, mi az írás-
 ban foglaltatik: bizonyos, hogy, legalább a pro-
 testánsok ítéletek szerint, ezek az ágazatok az
 írásban nem foglaltatnak. De azért sem akartam
 azokat egyenként kimutatni, mert ez által csak
 új és új vitába keverednék, a mi épen célom
 ellen volna: ugyan is Sziksz. azokat vagy apos-
 toliaknak lenni tagadná, mint ezt minden üdö-
ben tették a protestánsok; vagy, mit a nélkül
 is rebesget, nem tartaná a kereszt, religio lelké-
 hez szükségeseknek lenni. Különben is láthatta
 azokat a kath. anyaszentegyház tanításának ál-
 talam tett felvilágosításában. – De legyen! tell-
 jék kedve S ziks z a inak; felhozom azokat egy-
 gyenként, a nélkül hogy azoknak vitatásokba
 ereszkedjem, a) a szent könyveknek apostoli ere-
 detek; b) a tanító és kormányozó anyaszentegy-
 háznak, legalább a protestánsoktól az írásban
 nem talált, tekintete kathol. értelemben; c) az
 egyházi primátus Péter apostolban, és annak kö-
 vetkezőiben, successoraiban; d) az egész sacra-
 mentarium állallában; különösen mennyiségek,
 és munkáló erejek az egyes sacramentumok-
 nak; e) az Úr-vacsorának titka, t. i. Krisztus testé-
 nek és vérének valóságos (substantialis) jelenléte;
 és az áldozat; nem különben annak egy vagy két
 szín alatti vétele; bátor a katolikusok a protes-
 tánsok szokásokat nem kárhoztatják e részben,

a protestánsok még is a katolikusokét Krisztus rendelése ellen valónak, azért is kárhazatosnak, állítják, f) a purgatórium, hol a még nem tökéleteseknek tökéletesedniek kell a katoíikusok szerint. – Ezekhez több és több járul, mint a protestantizmus napról napra inkább racionalizáltatik.

Mind ezeket, 's a mellyek ezekkel rokon-ságban vannak, a katolikusok Istentől kijelentett hit-ágazatoknak lenni hiszik; tagadják pedig a protestánsok, az elsőt kivéven, bátor az semmiképen sem találhatik a sz. írásban. – Sziksz. meggyőződésének alapját, hogy az apostolok ha már írtak, írásaikban a legfőbb, a legfundamentosabb dolgokat tették-le; maga az írás rontjale: mert ha ez az ok áll valamennyire nézve együtt véve, fog állani egyenként is mindenikre nézve, hanemha azt költjük, hogy Jézus történetét és tanítását magok között felosztották; melly állítás azonban ismét az írás ellen van. így szabad tehát okoskodnom: Judas apóst, irt valamit; fel kell tennünk, hogy írásában a legfőbb és legfundamentosb dolgokat tette-le: huszonöt versből álló levelében, mellyben inti a híveket, hogy a felvett hitben a gonosz mestereknek ellenekre állhatatosok maradjanak! történetből érenti-még az ördögöknek, vagy is a vétkes angyaloknak örök büntetéseket! – Azonban már fenláltuk, hogy az apostoloknak sem egyenként, sem együtt véve, céljok nem az volt, hogy az

egész, kereszt, religiot leírják; nem is volna képtelenebb dolog, mint az egész emberi nemnek köz religióját könyvbe szorítva adni. De már csak azt is, mi fő, mi fundamentomos, egyedül az anyaszentegyháztól kell tanulnunk; legalább az írás ezt sehol ki nem mutatja. A katolikusok pedig épen nem akarják ezt a különbséget elfogadni, 's el nem is fogadhatják, meg lévén győződve arról, hogy valamint Isten reánk nézve haszontalan dolgot ki nem jelentett, úgy mind az, a mit kijelentett, hitelünket egy mértékben érdemli, ugyan azon egy isteni tekintet lévén hitünknek alapja. 'S minthogy ebben a tárgyban velem Szikszai, 's a katolikusokkal a protestánsok ellenkeznek, nyilván van, hogy egyek vallási tekintetben nem vagyunk.

Szikszai Úr még atyákat is hoz-fel, hogy az írás tellyességét ellenem védelmezze: Tertulliant, ki Hermogenesz ellen (c. 21.) így ír: „Adoro scripturae plenitudinem” – ugyan ott: „Scriptum esse doceat Hermogenes; aut si non est scriptum, timeat illud: vae adiacentibus.” Ott léhát imádja Tertull. az írás tellyét; itt jajt kiált az íráshoz valamit adni merészlő fej ellen. Ebből tehát az következnek, hogy Tertull. a sz. írást tellyesnek, az az ollyannak hitte, mellyben minden bőven feltaláitassék, mi a kereszt, religiohoz tartozik. – De ha így érzett Tertull. mondja-meg S z iksz. mit fogunk az ő könyvével tenni, mellyet, *de praescriptione*, irt az eretnekek ellen,

‘s mellynek summás foglalatja abban áll, hogy mind az, mi az anyaszentegyháznak mindenkori közönséges tanításával ellenkezik, tévelygés; csak az valódilag apostoli, mit minden időben, minden helyen hirdetett az egész anyaszentegyház? Melly könyvében egyenesen kimondja, hogy az eretnekekkel nem kell az írásból ütközni, hanem a mindenkori hagyományra kell őket vissza vinni? különösen ide tartoznak a következő helyek: *de pvaescript. c. 16. et 17.* hol nem javallja, hogy valaki az eretnekekkel az írás tekintetéből ütközzék: „Quoniam nihil proficiet congressio scrip tu rarum” – „Ista haeresis non recipit quasdam scripturas; et si quas recipit, non recipit intégras: adiectionibus et detractationibus, ad dispositionem instituti sui interuertit. Et si aliquatenus integras praestat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit.” –”Ergo (19.) ijön ad scripturas prouocandum est, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut par incertae.” Ezen szavaknak igazságokat csak igen is tapasztalták a katolikusok minden időben, de leginkább a tizenhatodik századtól fogva. – Ott van, úgy mond az írásnak, a magyarázásnak, és minden hagyománynak igazsága, hol a fenyítéknek, és a keresztény hitnek igazsága találtatik; t. i. a mindenkoron fenálló apostoli anyaszentegyházban. Sőt annyira megvolt győződve Tertull. arról, hogy az írásból minden hit-ágazatot megmutatni nem

lehet, hogy az írás, ítélete szerint, olly móddal légyen készítve, melly szerint abból minden eretnekség származhatnék; „Quae (haereses) sine scripturis esse non possunt” (c. 39.) – Más hol (c. 28.) hihetetlennek mondja, hogy annyi egyházaknak megeggyezések hibás legyen; azért midőn ugyan azon egy többeknél találtatik, az nem tévelygés, hanem apostoli hagyomány. „Ecquid verisimile est ut tot ac tantae (ecclesiae) in vnam fidem errauerint? Exitus variasse debuerat error doctrinae ecclesiarum. Caeterum quod apud multos vnum inuenitur, non est erratum, sed traditum.” Ugyan ott: „Ex ipso ordine manifestatur, id esse dominicum, et verum, quod sit pVius traditum (nem: scriptum) id autem externum et falsum, quod sit posterius immissum.” – Tovább (c. 36.) azt következteti, hogy a katolikusoknak el kell vállalniok az eretnekektől, hogy állhatatosan megtartsák azon egyházok tanításokat, mellyeknek első alapjokat az apostolok tették-le: „Apud quas ipsae ádhuc cathedrae apostolorum suis locis praesident; apud quas ipsae authenticae eorum litterae recitantur, sonantes vocem, et representantes faciem vnius cuiusque. – Proxima est tibi Achaia? habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adiaces, habes Romam, vnde nobis quoque auctoritas praesto est, Ista, quam felix ecclesia!

cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo proiuderunt; ubi Petrus passióm” dominicae adaequatur etc.” – Nem a sz. írás tellyéhez, hanem az anyaszentegyház egyeteméhez, mint az apostoli tanítás fentartójához, őrijéhez, közlőjéhez, igazít bennünk Tertull.

A hagyományokról több helyek jönnek-elő a katonák koronásokról írt könyvében, hol az apostoli hagyományok az írással egy tekintetűeknek tartatnak. Így (c. 2. 3.) szölván a katonáknak koronájukról, azt mondja, hogy azt ugyan semmi sz. írásbeli hely nem kárhoztatja, de kárhoztatja a hagyomány; ‘s ezt elégnek lenni tartja, hogy a keresztények attól irtódzanak: „Hanc (proxim) si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, quae sine dubio de traditione manauit.” Hogy pedig a hagyomány is, bátor semmi sz. írásban ne találtassék, törvény gyanánt szolgál, a keresztségben gyakorlott, az Írásban nem talált némelly szokásokból mutatja-meg, ‘s ezzei fejezi-be: „Harum et aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullám inuenies; traditio tibi praetenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides obseruatrix.”

Végre, Marcion ellen írt könyvében, kit, hogy Lukácsnak a katolikusoknál volt evangéliumát megmutassa eredetinek lenni, a Marcionét ellenben megkorcsosítottnak, az apostoloktól, különösen Páltól fundált egyházokhoz utasít, mellyeknél az apostoli hagyomány meg-

őriztetett. A többi között így szól: „Ergo iam apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa Dei regulain; et non alia agnoscenda erit traditio apostolorum, quam quae hodie apud ipsorum ecclesias editur.”

Ezek így lévén, a Sziksz. Úr által felhozott szavaknak olly értelmet Tertull. maga nem tulajdoníthatott, a millyent nekik Szikszai, a csupa betűt követvén, tulajdonít, hanemha magával csúfosan ellenkezett. De a részre nem hajló olvasó ezek nélkül is, magokból a felhozott szavakból, feltévén, hogy Hermogenesz eretneksége ismeretes előtte, könnyen észreveheti, hogy azokat Tertull. nem általlánosan, hanem csak Hermogeneszre nézve monda. A dolog ebben áll: Hermogenesz a materiát, mellyből e világ lett, öröknek lenni állítá a régibb philosophusokkal, megtagadván illy módon, az anyaszentegyház tanításának ellenére, a világnak Isten által semmiből lett teremtetését. Ezt Hermog. az Írásból erőlködött megmutatni, a princípiumot, Gen. 1. 1. materiának vévén. Mikor tehát Tertullian az egyházi hitágazatot ellene védelmezi, meg nem engedi, hogy Hermog. kénye szerint változtassa az írás betűjét, materiát tévén a princípium helyett. Azért mondja: „*Si non est scriptum* (t. i. Hermogenesz álma) *timeat çae* etc. Melly oktanul is mondhatta volna Tertull. e szavakat Sziksz. Úr értelmében, hogy t. i. csak az igaz, mi az írásban taláztatik? Men-

nyi igazság van, mellyekről szó sincs az írásban, és a mellyeket még is erősen hisszük! Más t. i. valamit az íráshoz toldani, 's ezzel azt megkorcsosítani; 's ezt nem engedi meg Tertullian; más az Íráson kívül egyéb vallási forrást is tekinteni, a mit Tertullian tett az egész kath. anyaszentegyházzal, az íráson kívül tisztelvén az apostoli hagyományokat is.

Csudálkozva látám Sziksz. által ellenem Hieronymusz eme szavait felhozatva: „Quod de scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.” Hieronymusz vetne e meg az íráson kívül minden egyéb tekintetet, kinek még a zsidó mester tekintete is kívánatos volt ott, hol annak hasznával élhetett? Hieronymusz, ez az anyaszentegyházának nem kevesebbé hűséges hja, mint minden ellensége ellen erős bajnoka, magasztalhatta e úgy az írás tekintetét, hogy amazét megvesse? Minthogy Hieronymuszról ez hihetetlen, lássuk, miről, mi tekintetben, írja ama szavakat a sz. Doctor! Hieronymusz mint szorgalmatos tudós írás-magyarázó azt akarja kitalálni, ki volt légyen az a Zachariás, kit a zsidók a templom és oltár között megöltek? (*Matth.* 23. 35.) Midőn többeknek véleményeket felhozná, említi azokét is, kik keresztelő János attyát értették, némelly apocryphus írásoknak álmokat követvén, mintha ezt azért ölték volna meg, mert Krisztus eljöttét hirdeté. Ím szavai: „Alii Zachariam patrem

Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis adprobantes, quod propterea occisus sit, quia saluatoris praedicarit aduentum. Hoc quod de scripturis non habet auctoritatem etc.” A sz. Doctor mondása tehát egy homályos, bizonytalan történetben’ dolgot érdekel, mellyet az írásból eligazítani nehéz; apocryphus, az az nem hiteles, írást vet-el, mellyen épült amazoknak vélekedések. Lássá az értelmes olvasó, ha van e ennek a mondásnak legkisebb köze is a vallás forrásával; ha szabad e, ha okosság e, efelé egyes tárgyhoz szorított szavakat általánosan az egész vallásra kiterjeszteni! És Hieronym. maga mint iras - magyarázó hányszor él csupa emberi tekintetű hagyományokkal, mint hitelekkel, mellyek valóban de scripturis nullám habent auctoritatem? És épen ezen a helyen, bátor annak az állításnak, mellyet maga is elfogad, van valami alapja az írásban (*II. Paralip*, 24.) maga még is az állítás nem az írásból van véve: mert jóllehet az említett helyen Zachariásról tétetik szó, kit Joasz király megöletett; az még sem sz. írásbeli igazság, hogy ez az a Zachariás, kiről Jézus szól Máténál; ilyen sz. írásbeli kijelentett igazság csak úgy fogna az lenni, ha valamelly későbbi sz. író p. o. János felvilágosítván szokása szerint a többinek homályos helyeiket, nyilván kimondaná, hogy Jézus Zachariás a Jojadesz fíjával egy személy.

Nyomosabbak volnának sz. Ágoston szavai, melyeket most másad ízben hoz-fel Szikszai, *de doctrin. christ. l. 2. c. 9.* „In his quae aperte posita sunt, in scripturis, inueniuntur ea omnia, quae continent fidem, moresque viuendi” – elannyira, hogy ha a XVI-dik század után írná ezeket valaki, méltán azt vélhetnék, hogy protestáns, vagy a protestantizmusra felette hajlandó az író. De Ágoston még semmit sem tudott Luther reformatziójáról; eszébe sem juthata, hogy szavaival vissza-éljen valaki az apostoli hagyományok, és az anyaszentegyháznak birói hatalma ellen. így jártak az Arióus előtt élt atyák, kik ártatlanul olyast is mondanak, a mivel ez az eretnek, és követőji Krisztus istensége ellen éltek vissza. – Sz. Ágoston tehát a sz. írást akarván magasztalni, ‘s a híveket annak szorgalmatos olvasására serkenteni, többet mondott buzgóságból, semmint értett, ‘s ez sz. Ágostonnal nem egyszer történt; kinek szavait csak ezért is sokszor kénytelenek vagyunk meglágyítani. De nem is szólít a sz. atya e helyen az írásról, mint a vallás egyetlen kútfejről, mellyből kelljen az egyes embernek vallást teremtenie; hanem mint olly könyvről, mellyben a hívek mindent feltalálhatnak, mi hitek, és jámborságok fentartására, erősítésére szükséges vagy hasznos. Ki értse ezeket a kereszt, vallás minden egyes hit-‘s erkölcs-ágazatiról, ‘s nem inkább azon hitről általában, mellyel Isten és Krisztus fogatik-fel, s

azon csudálatos isteni végzés, melly szerint akart bennünk az idvezség birtokára vissza vezetni; melly értelemben a hit gyakran előfordul az írásban, a sz. atyákban, és ma is a vallást tárgyazó könyvekben? Koránt sem sz. Ágoston az az egyházi férfiú, kihez az apostoli hagyományok, és a kath. anyaszentegyház isteni tekintetének ellenségei folyamodhassanak; kinek elég ismeretes ama mondása: „Ego evangelio non crederem, nisi catholicae ecclesiae me conuinceret auctoritas.” Ki (*serm. 7. de lect. Exod.*) nem kárhaztatja a sz. írónak értelmével nem eggyező értelmet, de tiltja azt, melly a hit regulájával ellenkezik: „Quando nos inquirentes scripturas, sentimus aliquid, quod scriptor forte non sensit; non tamen hoc sentire debemus, quod abhorret a regula fidei, a regula veritatis.” Ki ne lássa itt, hogy a regula fidei különböztetik a sz. írástól? hogy, ha valaki ennek értelmével nem eggyet ért is, jó keresztény lehet, csak a hit regulája ellen, az az, az anyaszentegyház mindenkori tanítása ellen ne érezzen? – Máshol (*l. conir. Donatist. 5. c. a3.*) azt mondja, hogy sokat tart ollyant az egész anyaszentegyház, mellyek a sz. írásban nincsenek, de a mellyeket még is apostoliaknak kell tartanunk. „Nam si non habent baptismum, qui de Deo praua sentiunt, hoc posset intus accidere, iam satis, ut arbitror, disputatum est. Apostoli lutem nihil quidem exinde praeceperunt, sea consuetudo ilia, quae op-

ponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumsisse credenda est; sicut sunt multa, quae vniuersa tenet ecelesia, et ob hoc ab apostolis praecepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur. (*cf. l. 2. 6, 7.*) Azért, valaminth Tertull. úgy Ágoston is az apostoli hagyományokat az anyaszentegyház közönséges tanításában tiszteli, imígy szólván (*contr. Donatist. I. 5. c. 24.*) „Quod uniuersa tenet ecelesia, nec concíiis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctontate apostolica traditum rectissime creditur.” – Végre az ellenem gördített szavaknak értelmek felvilágosítására nem árt feljegyeznünk azt is, hogy Ágoston kedvellén az úgy nevezett allegorica, vagy mystica, ‘s typica magyarázás-methodust, az írás betűjének különbféle értelmet tulajdonít, ugyan azon könyvében (*de doctr. christ.*) ha pedig így, valóban nem nehéz az írásban mindent, a mit csak akarunk, feltalálhatni; ‘s ha S z iksz. illy értelemben állítja, hogy az írásból minden megmutatható, igazavan; de a mi időnkben az eféle önkényű magyarázattal nem csak nem nyerünk valamit, sőt temérdeket veszünk: mert csak az lévén az írás szerint igaz, mit a sz. író értett, minden egyes mondásnak természetesen csak egy igaz értelme lehet, t. i. a sz. írónak értelme, ha ezt eltévesztem, már értelmem nem sz. írásbeli értelem; más részről pedig már nem lesz mód az önkényű magyarázatát megakadályoztatni, ‘s mind azt

helyben kell hagynunk, valamit csak valaki az Írásból tetszése szerint hoz-ki; 's így a socinianusok, ratzionalisták, ábrándozók, ellen semmi fegyverünk az írásból. – Halljuk egyetlen Őszinte meggyónását sz. Ágostonnak, mellyből az is kitűnik, mi nem könnyű dolog az írást betűszerint, valódi értelmében magyarázni! (*libr. Retract. c. 18*) „Cum de Genesi duos libros contra Manichaeos condidissem, quoniam secundum allegoricam significationem scripturae verba tractaueram, non ausus naturalium rerum tanta secreta ad litteram exponere – – volui experiri in hoc quoque negotiosissimo ac difficillimo opere, quid valerem; sed in scripturis exponendis tirocinium meum sub tantae sarcinae mole succu bűit.”

Sz. Ágoston után sz. Basziliust lépteti ellenem S z i k s z. ki (*serm. de fide*) így szól: „Infidelitatis argumentum est, et signum superbiae, aliquid vei eorum, quae scripta sunt, infirmare; aut eorum, quae non scripta sunt introduire.” Sajnálom, hogy a sz. atyának felhozott beszédét a kezemnél lévő példányban nem találom, látnám mennyire hitetlenek és kevélyek a katolikusok a tölem felhozott atyáktól fogva egész a mi időnkig, kik mindnyájan egy szívvel egy lélekkel hittek 's hisznek olly dolgokat is, mellyek irva nincsenek. De nem szabad kételkednem, hogy, ha megvizsgálhatnám azokat magában a beszédben, S z i k s z ai Úr értelmét azok-

ban nem fognám találni, különben a sz. atyát magát kellene önítélete szerint hitetlennek, 's kevélynek tartanom; olly nyilván beszéli más helyeken a hagyományokról, mellyek írva nincsenek. – Halijuk csak, mit mond a pneumatomachusok ellen, kik a sz. Lélek istenségét tagadták (*l. de Spirit, s. 5. c. 27.*) „Deficet me dies, si ecclesiae mysteria citra scriptuajn trad it a pergam recensere.” Ennyit ugyan sem én, sem más katolikus nem mondunk! – (*c. 29.*) „Sane contra id, quod dicunt glorificationem cum spiritu carere testimonio, nee in scripturis exstare, illud dicimus: si nihil aliud est receptum absque scripturis, ne hoc quidem recipiatur; sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt, cum aliis pluribus et hoc recipiemus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inhaerere.” ‘S ezen utolsó mondását tüstént az írásból mutatja-meg, nem különben mint ma cselekesznek a katolikusok, mintha a mai protestánsok ellen írna a sz. atya. Felhozza t. i. Pál apost. szavait II. Thess. 2. 14. ezután a sz. Léleknek az atyával és fiúval egyyenlő dicsőítését az előtte élt atyákból mutatja-meg; melly cselekedetével bizonyítja azt, a mit szóval mondott, hogy, t. i. sok van ollyan, a mit a sz. íráson kívül kell hinnünk, és csak hagyományból megmutatható.

Ezek talán magának Szikszainak meggyőződésére is elegendők arról, hogy Baszilius

ama szavait: »*Infidelitatis argumentum*» ‘s a t. vagy ne egyedül a sz. írásról vegye; vagy legalább ne az apostoli hagyománynak, hanem inkább egyből későbbben becsúszott új tanításnak, vagy szokásnak tegye ellenébe, ne hogy a sz. atyát magamagával ütköztesse.

Felette csalódott Sziksz. Úr, midőn szavainiat, hogy a katolikus még az Írástól is eláll, ha azt a hagyománnyal megegyezőnek nem találja, az írás-magyarázatról értette; mintha a hagyományt én írás-magyarázóvá tettem volna, ‘s mint ilyennek olly tekintetet tulajdonítnék, hogy annak szaván a R, katolikus még akkor is megnyugszik, mikor azzal az írás betűji nem egészen látszanak egyezni; mert én a hagyományról, mint magán, az Írástól függetlenül, álló vallási kútfőről szóllottam. Ugyan is abban az esetben, mellyben a hagyomány, mint írás-magyarázó tekintetik, képtelen mondani, hogy az írás betűji nem egyeznek a hagyománnyal; hiszen, ha jól magyaráz a hagyomány, a sz. írónak értelmét adja, ezt pedig magamagával nem egynek lehetetlen csak gondolni is. – Már fen mondtam, ‘s a nálunk nem jövevény tudós a nélkül is tudja, hogy mi katolikusok anyaszentegyházunk tanítása és az írás értelme között különiséget teszünk: azt, az anyaszentegyház mindenkori tanítását, nem ezt, az írás értelmét, keressük a hagyományban; vagy is az egyházi atyák irataikban, és a Zsinatok végzeteikben. Az írás-magyarázó

ugyan az írás értelmének fellelésére is élhet, és él ezekkel, mint segédekkel; de itt csak annyit nyomnak az atyák, a mennyit próbálnak, mert csak úgy tekintetnek, mint egyes, magános tudósok – doctores priuati – kik midőn sok helyen igen jól láttak, máshol keveset, itt ott vagy semmit, vagy hibásan is láttak. De mikor belőlük a hagyományt, vagy is az anyaszentegyháznak mindenkori tanítását szemeljük-ki, úgy tekintjük őket, mint leghitelesb tanúkat, kik legjobban tudhatták, 's tudniok hivataljoktól fogva kellett is, mit tanított légyen idejekben az egész anyaszentegyház. Ha itt külön korú, 's helyű atyák megegyezőleg szóllanak, szavokat ollyba veszszük, mint az egész tanító anyaszentegyház szavát, magok lévén töbnyire a külön egyházoknak, sok közzülok az egész anyaszentegyháznak, fő igazgatóji, legnagyobb tekintetű tanítóji. Ha osztán az ilyen közönséges tanú ellen semmi sem adja magát az egyházi régiségben élő, sőt azt még megerősítve is találjuk valamelly egyházi zsinatban; a hit-ágazatot valódilag apostolinak tartjuk, és azt minden kételkedés nélkül hisszük, ha mindjárt az írás semmit sem tud is arról, sőt ha mindjárt az írás ellenkezőt látszik is mondani. Sziksz. Úr hagyomány nélkül is akarja tudni, hogy a lábmosás törvényje, a vérrel élésnek tilalma, a keresztényeket ma már nem kötelezi; 's hogy Krisztus ezer esztendei uralkodása e földön a közönséges feltámadás után sz. Írás

ellen vagyon. Ezt hogy cselekedettel is megmutassa, egyszerre írás-magyarázóvá lesz. Bátor mind ez célunkon kívül van, lássuk még is mint viszi - ki dolgát.

A vérrel élés tilalmán kezdi, 's azt mondja, hogy ez a tilalom csak az akkori keresztényekre tartozott; 's ezt a körülállásokból akarja megmutatni. Mellyre nézve azt mondja, hogy a zsidókból lett keresztények megtérések után is a Mószesz czeremoniáinak baráti maradtak, és a pogányokból megtérteknek ajánlák a körülmetélkedést, 's Mószesz egyéb czeremoniáit, melyeknek megtartások nélkül Jézus jótéteményeiben nem részesülhetni. – Ez mind nyilvánosság magából a sz. írásból. – Ezeknek ellenek szegeznek magokat Pál és Barnabás, de nem boldogulhatván a zsidókkal, a dolgot Jerusalembé viszik a többi apostolhoz. Ezek gyűlést tartanak, 's azt végzik, azt írják, az Antiokhiai keresztényeknek, hogy a körülmetélkedéstől és minden egyéb Mószeszi czeremoniáktól felmentetve csak e négy dolgoktól tartóztassák-meg magokat: a bálványoknak fertelmességétől; a paráznaságtól; a fülva holt állattól; és a vértől. Hozzá adja Szikszai hogy a fülva holt állatnak és vérnek megévése halálos büntetés alatt meg volt tiltva Mószesz törvényében; és azt, hogy ez mind azért történt, hogy a két rendbeli keresztények közt támadt háborodás lecsilapítassék. – Ezek a prae-missák, lássuk a consequentiát: „Most már ha

minden hagyományt félre teszünk is, ezekből a környülállásokból, mellyek az írásból tudva vannak, nem könnyű e általlátni, hogy ennek a tilalomnak oka nem egyéb volt, hanem hogy a zsidókból lett keresztényeket a pogányokból lettek ne botránkoztassák; magoktól el ne idegenítsék; az azokkal való szoros eggyesülést ne gátolják: következésképen megszűnvén ez az ok, meg kellett szűnni a tilalom kötelezésének is.” – Be ben van e már ez az írásban? Csalhatatlanul bizonyos e, ez a következtetés? a Mószes törvényéből mért tartatott-meg csupán ez a tilalom? S z íksz. azt feleli: mert többel és többel nem akarták az apostolok a pogányokból megtérteket terhelni. De hát mért terhelték ezzel is, a mi magában csupa adiaphoron, minden, erkölcsi becs nélkül? Mi oka, hogy a fujtott állatnak és vérnek evését egy formán tilalom alá vetették a bálványozással, és paráznasággal? Nem kellene e inkább ezt a következtetést tennünk a csupa sz. írás szerint: hogy minekutánna azt ezekkel egy formán tilták az apostolok, ezek pedig minden időben tilalom alatt maradtak, amazt is, mint minden időre megtiltottat kell tekintnünk? – Azt mondhatja Sziksz. hogy a bálványozás és paráznaság magában erkölcstelenség lévén már a természet törvénye által is tilaltatik; a fujtott állatnak és vérnek megevése pedig nem ilyen. De hát mért tilták-meg az apostolok az első keresztényekre nézve is? ‘S nemde ez a meg-

különböztetés tagos utat nyit a mai racionalistáknak mind annak kiküszöbölésére, mi a sz. írásban nem természeti okokon és törvényeken alapszik? Így p. o. Matth. 28, 18. Marc. 16, 16. az evangélium hirdetését és a keresztelest egy formán kötelességekké tette Jézus az apostoloknak, 's a tanítás megtartásától nem különben mint a keresztségtől függeszté-fel az emberek idvezségét: ebből én és Sziksz. azt hozzuk-ki, hogy a predikálás és keresztelest egyformán kötelességek ma is az egyházi férfiaknak; és mind a hit, mind a keresztség szükséges feltétele az idvezségnek. Jó a racionalista, és azt mondja, hogy ma már csak a predikálás és a törvény-megtartása szükséges: mert az első nélkül ismeretlen marad a törvény; a második nélkül nincs, nem lehet, idvezség; törvénye lévén ez egyszersmind az okosságnak is. A keresztség magában adiaphoron, az okosság felőle semmit sem tud: legfőbb az apostoli időkben szolgálhatott bélyegül a keresztényekké letteknek megkülönböztetésekre a zsidóságban és pogányságban maradtaktól; a keresztény atyáktól 's anyáktól, a keresztény hit-hen szülötteknek semmi szükségek reá. – Mit felel erre Sziksz. Úr, félre tévén a hagyományt? Nemde vagy engednie kell, vagy előbbi állítását vissza-húznia? Az okoskodás valóban mind a két esetben egy. – Nem, édes Szikszai Uram, az Istentől szabott törvényekben, ha bár csupa téteményesek is ezek, emberi okoskodás változta-

tást semmi jussal sem tehet. Egyedül csak vagy magának Istennek, vagy az általa meghatalmazott egyes vagy többes személynek van, lehet hatalma a már hozott törvényt vissza vonni. Ha tehát S z iksz. a sz. Írásból megmutatni nem tudja, hogy ezt a törvényt az apostolok vissza húzták: vagy ismerje-meg, hogy ezt csak az egyházi hagyományból tudhatni; vagy óvja magát a fojtott állattól és vértől szinte mint a bálványozástól; vagy vegye neheztelés nélkül, ha önkényűnek tartatik, ki sz. Ágoston szerint, a mit akar megtart a sz. írásból, a mit nem, elvet. – Mi katolikusok is élünk ugyan azon körülállásokból húzott okoskodással, de csak minekutánna anyaszentegyházunk által tudjuk, felmentetteknek lenni magunkat azon tilalom alól; nem hogy azok által tartsuk magunkat felmentetteknek, Isten mentsen! hanem hogy a már bizonyos felmentésnek okait találgassuk, tudván, hogy semmi sem történik ok nélkül.

Rövidebben tekintem által a láb-mosás törvényét. S z iksz. ezt is a körülállásokból akarja tudni, nem kötelezőnek. Azt mondja, hogy ez csak jele volt az alázatosságnak; mellyét Jézus erősen be kívánt nyomni az apostolok szíveikbe.– Megengedem: de hát az alázatosság csak az apostoloknak volt szükséges, és nem a mindenkori keresztényeknek is? Vagy csak az apostolok voltak olly eggyügyű emberek, 's egyszersmind olly nem alázatosok, hogy ezt az er-

kölesét külső jel által volt szükséges szíveikbe nyomni? Mennyivel jobbak, vagy inkább, mennyivel nem rosszabbak, az utóbbi keresztények, kiknek illy benyomó jelre ne légyen szükségek? De a láb-mosást nem lehet csupa jelnek mondani; mert midőn a felsőbb az alsóbb lábának mosására leereszkedik, ha tette nem csupa tettetés, vagy üres szertartás, belső alázatosságának valódi gyümölcsét adja: a keresztségnek nincs olly természetes összefüggése az ujraszületéssel, mint a lábmosásnak az alázatossággal. – A többi, mit Szikszai beszél, csupa önkényű okoskodás szent iras nélkül.

De én a dolognak nagyobb felvilágosítása kedvéért három rokon dolgot hozok-fel: a keresztségét, az Urvatsorát, a lábmosást: az elsőről azt mondja Jézus (*Marc. 16, 16.*) „A ki hisz és megkeresztelkedik, idvezül.” (*Joan, 3, 5*) „Hanemha újra születtek vízből, és sz. Lélekből, nem mentek-be Isten országába.” Az Úrvacsoráról (*Joan. 6, 54.*) „Hanemha eszitek az ember ujának testét, és isszátok az ő vérét, nem lesz élet tinnenmagatokban. *) A láb-mosásról (*Joan,*

*) Tudom, hogy protest. írásmagyarázók Jézusnak ezen egész beszédét a tanításról magyarázzák. De semmi: az erőszak olly tapintható, hogy *Bretschneider* (*Probabilia de evangelio Joannis.*) János evangéliumának apostoli eredetét akarván kétségessé tenni, a protestánsoknak nagyobb meggyőződések végett ebből a helyből is okoskodik, tagadhatatlannak állítván, hogy

13, 8.) „Ha meg nem moslak, monda Jézus a vonakodó Péterhez, nem lesz velem részed.” „Ha én mesteretek lévén megmostam lábaitokat, néktek is meg kell egymás lábaitokat mosnotok.” Semmivel sem erősebb a parancsolat akár a keresztségnél, akár az úrvacsoránál, mint a lábmosásnál: mind a három meg annyi tétevényes dolog; mind a három szükségesnek mondatik az idvezségre: mert ezen kifejezések: *nem idčezeisz; nem lesz élet benned; nem lesz részed velem:* ugyan azon egy értelműek. Es még is mind egyyikéről más és más ítélettel vagyon nem csak a kath. anyaszentegyház, hanem a kettős protestant, ekklesia is. A keresztségét t. i. minden, még nem rationalista protest, a katolikusokkal egygyütt szükségesnek hiszi az idvezségre; ilyen szükségét egyyik sem lát az Úrvacsorában; a lábmosást pedig ez is az is tellyesen szükségtelen-

ezen a helyen Jézus valóságos testének és vérének vételéről vagyon szó egészen kath. értelemben. Innen osztán, minthogy protestáns előtt ez az értelem lehetetlen, azt következteti, hogy az evangélium Jánosnál jóval későbbi. – Bretschneider kétségeit János evangéliuma apostoli eredete ellen szét oszlatták mind katolikus, mind protest. írók. Különösen tette ezt F. G. C r o m e , megjutalmaztatott írásában (Probabilia h a u d p r o b a b i l i a.) Az az egy igaz marad, hogy magok a protestánsok érzik Jézus beszédének kath. értelmét, ‘s nyilván vallják, mihelyest megvallaniok célirányosnak látják.

nek tartja. Ez a különböző ítélet nem alapítatik az írásban, mint fen láttuk. Honnan tudjuk tehát még is, a sz. Írás ellenére, hogy a háromra nézve nem egy a szükség? A katolikus tudja ezt a hagyományból, anyaszentegyházának mindenkorai tanításából, és szokásából. A protestáns ebből nem akarja tudni, bátor valóban csak ebből tudja. S z iksz. okoskodik az írásból; de állításai az írásból véve nincsenek; és ha áll okoskodása egyikre nézve, fog állani a többire nézve is, 's így minden téteményekre nézve. Ennek tapsol a rationalista, látván mint él az orthodox protest, az írás némelly téteményes részére nézve azon szabadsággal, mellyel ő él az egészre nézve.

E tárgyról úgy hiszem már eleget, és elég világosan szóllottam; 's áll, hogy a katolikus a sz. írástól is eláll, ha hagyománya mást javall. Csak hagyomány által lesz tellyesen bizonyos, hogy, az efélék nem minden időre rendeltettek.

A harmadik példának vitatásába nem avatkozom, mert a dolog a nélkül hogy célunkat segítne, nagy meghányást kívánna; olly könnyen legalább a dologgal bánni nem lehet, mint Sziksz. Úr bánt, ki az e tárgyra felhozni szokott apokalyptikus helyeket olly könnyen tudja magyarázni, mint akármi közönséges historikust; holott azokban a legforgottabb exegeták is áltörhetetlen homályt, látnak még ma is; 's igazolják Hieronymusz mondását: „Apocalypsis tot

habet sacramenta, quot verba.” Azt az eggyel kell itt megjegyezmem, mit már fen is mondek, hogy a sz. Atyak, mint iras magyarázók, nem tanúji az apostoli hagyománynak. ‘S ha bár többen megeggyeznek is, de ha vannak ellenmondók is minden időben; ‘s ha az állítást az egész anyaszentegyház el nem fogadta, nem alapítanak hit-ágazatot. A Jézus ezer esztendei országa tehát csak magános vélekedések volt némelly anyaszentegyházi atyáknak, nem az egész anyaszentegyház tanítása, ‘s azért nem is apostoli hagyomány kath. értelemben.

Ama szavaimat: „A katolikus nem azért hisz a hagyománynak, mert az az írással megeggyezik; hanem azért, mert azt, nem különben mint az írást, Isten szava, apostoli tanítás gyanánt adja neki által anyaszentegyháza” – vagy mint még rövidebben áll a 98-dik lapon Valamint a sz. írást apostolinak, úgy a hagyományt is illyennek csak a tanító intézet tekintetéből hihetni.” – Ezen szavaimat, mondom S z i k-szai Úr az eggyezés, vagy különbözős kimutatására nem elég meghatározottaknak találja: mert, úgy mond, adhatunk ezeknek olyan értelmet is, mind az írásra, mind a hagyományra nézve, melly a protestánsoknak is értelmek; ellenben adhatunk olyat is, mellyet sem a protestánsok, sem minden R. Katolikusok el nem fogadhatnak.” – De hová szükséges a világosb meghatározás? Hogy a protestánsok semmi apostoli ha-

gyományt, melly az írásban is feljegyezve nem volna, nem hisznek, azt maga bizonyítja Szikszai, mint csak előbb láttuk; és hogy a hagyománynak csak úgy hisz, ha az írással egyezik, nyilván kimondta már a második Beszélgetésében. A katolikus ellenben hisz apostoli hagyományt, melly az írásban nem foglaltatik; és a hagyománynak hisz a nélkül, hogy annak egyezését az írással kívánja. Itt tehát a különözésnek kimutatására világosb meghatározást nem kívánhatni. – Nem különben hogy a protestánsok az írásnak apostoliságát nem az anyaszentegyház tekintetéből hiszik, csak abból is kitetszik, hogy a reformátorok, és az első protestánsok olly könyveket, ‘s némelly könyveknek olly részeiket vetették el, mint nem apostoliakat, mellyeket az apostoli anyaszentegyház nem különben mint apostoli iratokat tekintett, ‘s tekinteni kívánt. A reformátorok tehát, és az első protestánsok ezen kérdésben sem hallgatták az anyaszentegyházat; különben az egész kanont minden további elmélkedés nélkül elfogadták, vagy inkább megtartották volna, ugyan azon alapjuk lévén a megtartott és meg nem tartott részeknek az egyházi tekintetben. Itt is tehát elég nyilván a különbség.

Hogy pedig jegyzésemnek kettős értelmet tulajdoníthatni, nem tagadhatom, ha azok minden egyéb tekintet nélkül, a mint feküsznek, vétetnek; de ez a baj minden íróval, és beszéllővel közös, nem lévén az emberi nyelv minden

szavainak értelmökre szorosan megkülönböztető elhatározás: ettől fogva majd minden szó és szóliás különféle értelmű, úgy hogy a valódi értelmet az írónak céljából, gondolkozásmódjából, helyeztetéséből, 's egyéb körülállásaiból szükséges, és lehetséges meghatározni. Azonban hogy jegyzésemnek értelme semmiképen sem értelmek a protestánsoknak, láttuk; hogy lehet neki oily értelmet tulajdonítani, mellyet minden katolikus sem fogadhat-el, nem tagadom; de hát kell e neki illy értelmet tulajdonítani? Annyira ismerhet S z iksz ai Úr, hogy legalább e szent ügyben, a vallási eggyesülés ügyében, semmit, a mi a közönséges hithez nem tartozik, állítani nem akarok; azt az értelmet sem akarhatom tehát, mellyet minden katolikus el nem fogadhat; sőt csak azt akarhatom, mellyet minden katolikusnak el kell fogadnia. De a mit nem minden katolikus fogadhat-el, azt egy katolikus sem fogadhat ja-el; mert más valamit el nem fogadni, más el nem fogadhatni: katolikusnak szabad elfogadnia, és el nem fogadnia, a mi anyaszentegyházának tanításán kívül van; nem szabad elfogadnia, a mi azzal ellenkezik; nem szabad el nem fogadnia, a mi anyaszentegyházának hitet 's erkölcsét tárgyazó tanítása. – Lássuk most, melly meghatározással szól Sziksz. a dologhoz! „Igen kemény értelemben vették, úgy mond, azt elsőben is a sz. írásra nézve sok katolikus tudósok, midőn a sz. írásnak egész isteni tekin-

tétét az anyaszentegyház tekintetétől származtaták.” Hoszius szavait hozza itt fel Brentzius ellen, ki azt monda, hogy a sz. írás csak annyit ér, mmt Eszóp meséji, ha annak az anyaszentegyház nem ad tekintetet. Ezt az értelmet szenvedhetetlennek, Istent emberek alá alacsonyítottak nevezi Sziksz. melyet azért a protestánsok magokévé nem tehettek, sőt a kath. tudósok is jónak látták lágyítani azt. Meg is lágyították annyira, hogy itt is értelmeket a protestánsokéval szinte eggyesítették (vajha a protestánsok magok volnának ebben eggyek!) „Mellyik protestáns nem teszi magáévá Kajetanus értelmét, *Praefat. in Pentateuch, Csak a sz. írásnak çan az a tekintete, hogy annak magáért hihetünk?* És Bel-larminusét, *de lib. arbitr. I. 6. c. 3. A katholikusok azt a mit hisznek, azért hiszik, mivel Isten jelentette-ki?*” Végre Augustinust, Hieronymust, és Optatust hozza-fel, kik nyilván vallják, hogy egyedül csak a sz. írás szerzőjinek tulajdonítanak olly tekintetet, mellyért csupán magáért lehet hinni. – Ezek után azt vallja Sziksz, hogy az anyaszentegyház tekintetéről még is sok függ arra nézve, hogy a sz. írásnak isteni tekintetét elismerjük; a mi több azt vallja, hogy eleinte minden attól függ.

De hát világos meghatározás e ez? Nincs e itt két egymástól felette különböző tárgy össze 's vissza keverve? A kérdés az, honnan tudhatjuk, hogy az írás és hagyomány apostoli írás és apos-

toli hagyomány? Sziksz. pedig mind csak arról beszél, ha érdemelnek e az apostolok hitelt a nélkül, hogy az anyaszentegyház tekintetére szoruljunk? Ki nem látja a nagy közt, melly a két kérdés között van? Nem más e ez a kérdés: valljon ezt a levelet Pál apostol írta e? és ez „valljon hihetünk e Pál apostolnak az anyaszentegyház tekintete nélkül? Az első kérdésre minden katolikus velem, 's Hosziussal felel; és Hoszius hasonlítását, bár előttünk, kik megvagyunk győződve, hogy az írás apostoli iras nem legjobban hangzik, nem lehet Istent allyasítónak nevezni. Ebben az értelemben monda sz. Ágoston is, hogy ő az evangéliumnak nem hinne, ha csak az anyaszentegyház tekintete meg nem győzné. Ugyan is, ha az anyaszentegyház tekintete meg nem győz engem arról, hogy ezeket a könyveket Jézus közelebbi, első tanítványi, apostoli írták, semmi sem fog meggyőzni; ha pedig a könyveknek nem bizonyos apostoli eredetek, tekintetek sem lehet apostoli, annál kevesbbé isteni. – A másik kérdésre pedig, meg lévén már győződve az apostolok csalhatatlanságokról, 's arról, hogy az írás értelme, valamint eredete is, bizonyosan apostoli: úgy felel minden katolikus, mint feleltek Ágoston, Hieronym., Cajetán, Bellarminus; csak hogy ez utolsónak szavait rosszul szorította Sziksz. a sz. Írásra: tudnia kell, hogy a revelatio szó katolikus szájban nem az írást, különösen, ha-

nem az egész kijelentett religiót teszi. Mind ezeket azonban az én jegyzésemhez, melly egyedül az első kérdést foglalja magában, felhozni felesleg volt.

Szikszai Úr azonban, bár vallja, hogy eleinte minden az anyaszentegyháztól függ, még sem látszik az első kérdésre nézve velünk tartani: ki is felvén a keveset nyomó különbséget az iras tekintete közt reánk és magára az írásra nézve, azt vallja, hogy reánk nézve ugyan az anyaszentegyháztól függ az írás tekintete, de nem magára az írásra nézve. De már mi haszna ennek a tett különböztetésnek? Az írás nem magáért, hanem mi értünk, emberekért van. Csak azt kérdezzük tehát, mennyi tekintete van reánk nézve az írásnak, és mi győz-meg bennünk erről a tekintetről? Ha ez a meggyőződés olly okokon alapszik, mellyek a józan kritikának legszorosb szabásait kiállják, semmit sem fogunk kételkedhetni, hogy az írás magában is épen olly tekintetű, mint reánk nézve, 's így a személyes meggyőződés (*convictio subiectiva*) magának a tárgynak bizonyosságát (*certitudinem obiectivam*) teszi-fel. Ellenben, ha az írás magában apostoli eredetű 's tekintetű, de én ezt nem tudom, róla meggyőződve nem vagyok; a magában apostoli írásnak reám nézve semmi tekintete: ha mi jót Játok benne, elfogadom; de nem azért mert apostoli, hanem: mert azt jónak látom; épen úgy bánom vele, mint Eszóp meséjével. Azt pe-

dig ki tagadta, ki tagadhatja, hogy maga az írás belső tekintetét nem az anyaszentegyháztól veszi? hogy az magában apostoli (nb. ha apostoli) 's azért apostoli, isteni tekintetű, ha ezt az anyaszentegyház nem bizonyítja is? Mellyik katolikus nem vallja, hogy az anyaszentegyház is attól veszi tekintetét, kitől az írás, kitől vették az apostolok? egyik a másíknak tehát nem ad tekintetet, csak tanúja egyik a másik tekintetének, hogy ez a tekintet ne csak belső legyen, mellyet senki ne tekintsen, hanem nyilvánágos is az emberek előtt.

Megtévéen Sziksz. a katolikusok nevében ezt a jelen kérdésben kevés, sőt semmi hasznú különböztetést, azt mondja, hogy e szerint a protestáns a katolikussal egy hiten van: mivel mind a katolikus, mind a protestáns valamint anyaszentegyházának tulajdonítja, és köszöni, hogy a sz. írásban isteni könyvet ismer; mivel hogy az vezette őt erre, az adta tudtára, hogy ő ebben Isten beszédére talál; az mutatta-meg ebben néki az isteni jeleket is: úgy minekutánna ezt illyennek, anyaszentegyházunk vezetése után megismerte, ha valaki ezt kérdi tőle: Miért hiszed te a sz. írást Isten beszédének, Istentői szármozottnak lenni? Nem ezt feleli: azért mert az anyaszentegyház mondja, bizonyítja; hanem ezt: valamint midőn a samaritána asszony a maga hazafiait Krisztushoz vezette, azok a samaritána asszony által hittek Krisztusba, de nem a samari-

tana asszony tanúbizonyságáért, hanem azokért a Messiási jelekért, mellyeket magok láttak abban. *Ján. 4. 42.* – Úgy ő minekutánna az anyaszentegyház reávezette az isten beszédére, és azt kezébe adta: már nem az anyaszentegyház tanúbizonyságáért hiszi azt Isten beszédének lenni, hanem azokért az Istentől való szármozást bizonyító jelekért, mellyeket abban lát, és tapasztal. – Sziksz. tehát imígy győződik-meg a sz. írás apostoli eredetéről, vagy inkább, ezzel semmit sem gondolván, annak isteni tekintetéről: az anyaszentegyház azt mondja néki: lásd fiam, ez a könyv Isten beszédét foglalja magában! Szikszai ezt még nem hiszi, de él az alkalmatossággal, és bele tekint a könyvbe, ‘s íme ennek belső jeleiből látja, hogy az anyaszentegyház igazat mond, mert nem lehet ez a könyv nem Isten szava.

Az anyaszentegyháznak ugyan mindegy, akárki mimódon győződjék-meg a sz. írás isteni tekintetéről, csak hogy azt higgye. Nem különben e jelen kérdésben, mindegy akár azt mondja Szikszai, hogy az írás tekintete az anyaszentegyház tanúbizonyságán nyugszik reánk nézve, akár tagadja ezt. Az első esetben nem tagadhatja, a mit állhatatosan tagad, hogy van egy igen fontos dolog, amiről meggyőződnünk elkerülhetlenül szükséges, a mi még is az írásban nem találtatik; a második esetben nyilván félreüt a katolikusoktól, kik a sz. írást apostolinak, ‘s

azért Isteni tekintetűnek lenni egyenesen az anyaszentegyház tanúbizonyosságára hiszik. – Előttem is szent, tiszteletre, kéméllésre méltó kinek-kinek személyes meggyőződése a jóról; ‘s azzal, ki velem ugyan azon egy dolgot hisz, a közös meggyőződésnek különböző indítmányai felett nem örömet perlekedem; ‘s örömet nem perlekedem akkor, ha méltán tarthatok, hogy elrontván meggyőződésének alapjait, ‘s a magaméit vele elhithetni, elváltathatni nem remélvén, meggyőződésében ingadozóvá teszem. De itt tudós emberrel tudományos dolgom lévén, el nem hallgathatom, hogy meggyőződésének útja nekem eleget nem tesz, bizonyos lévén abban a józan kritikának útmutatása szerint, hogy valamely régiebb irat eredetiségének, autenticiájának, mellytől függ tekintete is, megmutatására a csupa belső jelek nem elegendők, ‘s meggyőződést a lehetőségnek, legfőbb a hihetőségnek pontján felül nem szerezhetnek; tellyes meggyőződést, bizonyosságot, csak hiteles tanúk eszközölhetnek. A sz. írásra nézve minden kifogáson felül való tanú az egész apostoli anyaszentegyház, melly szakadatlanul élt ezekkel a könyvekkel mint apostoli iratokkal az apostoli időktől fogva. Egy egész nemzet constituziojának, törvény-testének autenticiája, melly ugyan ennek a nemzetnek szakadatlan tanúbizonyosságán nyugszik, nem olly bizonyos, mint a sz. írásnak a világ minden részein elterjedt, szakadatlanul fenálló, ennek a

könyvnek leggondosb megtartója, az apostoli anyaszentegyház tanúbizonyságán alapított apostoli eredete. Midőn a tudósok ezt nagy tudománnyal vizsik véghez, az eggyügyű köznép megelégszik anyaszentegyháza csalhatatlannak hitt tekintetével. Minthogy a reformátorok ezt a csalhatatlanságot elvonták az anyaszentegyházról, kinek kinek külön tulajdonítottak sz. Lélek (spiritus priuatus) ki őket a sz. írásnak mind eredetiségéről meggyőzze, mind valódi értelmére megtanítsa, így szól, hogy eggyet említsek, Quens t ä d t Andr. (*Theol. positiv. acroamat.*) „Hogy Máté és Lukács evangéliuma kanonika írások, nem pedig az az evangélium, melly Tamás vagy Bertalan neve alatt hirllettik, ezt csupán az anyaszentegyház tanúsága el nem hitetheti, hanem szükséges, hogy hozzá járuljon a sz. Léleknek belső bizonyása.” *L. de Vette Biblische Dogmatik II. Th. §. 29.*

Épen így S z iksz. csak hogy a sz. Lélek helyett belső jeleket vett-fel. Lássuk a jeleket, ‘s vizsgáljuk azoknak győző erejeket. A mélységesítők, mellyeket soha emberi elme fel nem fedezhetett volna; a szentséges törvények, és parancsolatok, mellyeknél szentségesebbeket gondolni sem lehet; azon prophetziák, jövendölések, mellyek embertől ki nem telhetnek, és a mellyek a megmondott időben pontosan beteljesedtek. Ezekért, nem az anyaszent-

egyház tanúbizonyosságáért, hiszi Sziksz. hogy ez bizonyjal Isten beszédje í

Elöttem is, és minden katolikus előtt szentek ezek a törvények, és parancsolatok, de a mellyek erkölcsiek lévén okosságomnak is törvényei, sérthetetlen parancsolati; szentek ama mélységes titkok is, mihelyest bizonyos vagyok arról, hogy Istentől jelentettek-ki; szentek, emberi elmét meghaladóak azon jövendölések, mihelyest bizonyosan tudom, hogy azok a betelleyesedés előtt valóban tétettek, és hogy utóbb pontosan betelleyesedtek. De még is mind e mellett a vallás mellett sem vehetem én fel ezeket, mint olly bélyegeket, mellyekből a mi sz. írásunk apostoli, vagy, a mi egyre megy, isteni eredete tagadhatatlanul következék. Olvasóimnak kedvekért mind a háromról külön külön szóllok, de előbb tudnunk kell általában:

1. Hogy ha bár az azokból húzott argumentum meggyőző volna is, nem a könyveknek, mellyekben azok írva találatnak, hanem annak a férfúnak, ki azokat a titkokat legelőször tanította, ki azokat a szent törvényeket hozta; ki azokat a jövendöléseket tette, vívná ki isteni tekintetét. Mert hogy a már hallott titkot, törvényt, jövendölést csupa emberi tehetséggel is, minden különös isteni munkálódás nélkül, leírhatni, hiszem okos ember tagadni nem fogja; különben mi sem írhatnánk le azokat, hanemha Istentől ihlettetünk; ezen isteni ihlettetést pedig

csak nem tulajdonítja Sziksz. kinek kinek. Vagy tehát mind azok a könyvek szoros értelemben isteni tekintetűek, mellyekben azok a titkok, törvények, jövendölések írva vannak, millyenek különösen az atyák írattak; vagy ebből az okból a sz. írás sem az. Más, titkot fedni-fel, törvényt hozni, jövendölni: más, a már felfedtetek, hozottakat leírni.

2. Ha győzne is az ezen jelekből húzott argumentum valamit, erejét csak a tudósbbak erezhették, kik a sz. írást eredeti nyelven (hanemha Szik s z ai Urnái a fordítások is isteni tekintetűek!) olvasni; a titkokat valódi értelmekben felfogni; a törvény szentségét tisztán és mélyen érezni; a jövendöléseket a történetből beteljesedetteknek látni, tudják. Az egygyű köznép ezekhez nem ért.

3. Ha bár legnagyobb ereje volna is az innen húzott argumentumnak, legfőbb csak azon helyeknek isteni tekinteteket hitethetné-el velünk, mellyeken a mondott jelek foglaltatnak. Legalább az Írásnak nagy részére, a csupa történeti részre, nem alkalmaztatható, hol hasonló titkokat, törvényeket, jövendöléseket nem találunk: – Ezeket előre megjegyezvén, lássunk vizsgálódásunkhoz.

1. A mélységes titkok: ezek vallásunknak olly igazságai, mellyeket hittel ugyan felfogunk, mert Istentől nyilatkoztattak-ki: de nem elménkkal, melly az azokban talált eggyes

fogatoknak összefüggéseket ált nem látja; p. o. Isten egy természetében, három személyében; Jézus Krisztus Isten-ember. Ezek ugyan mélységes nagy titkok; de előttem és minden helyes gondolkozású ember előtt csak úgy lesznek hite-
lünkre, tiszteletünkre méltók, ha bizonyosan tudjuk, hogy Isten jelentette-ki azokat; különben valamely tüzes ábrándozó össze nem függő álmadazásainak tartjuk, mint tartjuk az Indus, Szína 's egyéb nemzeteknek vallásos titkaikat. – A titok, bár melly mélységes, csak úgy igaz is egyszersmind, ha valóság felei-meg néki; felel e pedig meg neki valóság, egyedül csak Istentől tanulhatjuk, az az: csak úgy hiszük a titok igazságát, ha eleve bizonyosok vagyunk benne, hogy Isten jelenté-ki azt: nem lévén reá nézve meggyőződésünknek egyéb alapja. – Azt mondja S z iksz. hogy ezeket a titkokat soha emberi elme fel nem fedezhette volna! kétségen kívül fel nem fedezhette volna, mert csak istenben van azoknak tárházok, mellybe halandó nem pillanthat; de csak úgy, ha t.i. igazak. De mért nem gondolhatta volna ki az emberi elme, vagy inkább képzelődés, ezeket, annál könnyebben, hogy itt a zsidók egy Istent, ott a pogányok számtalant hittek? nem juthata e valakinek eszébe az egyesítés kedvéért a hármas szám, annál inkább, hogy a régiek a számokban különös erőt gondoltak lenni? Így a megtestesülést, annál könnyebben, hogy Isten a zsidók szerint gyak-

ran megjelent, 's különösen az angyalok emberi testben; a pogányok szerint pedig az Istenek és Isten asszonyok kedvek szerint szállongtak fel 's alá különféle alakokban! és az isteni férfiak, a heroák, a Semi-Deuszok elég ismeretesek voltak; és *inuentis addere* nem nehéz dolog, 's ujítani szeretnek a heves fők. Hát Plato Tria'sszá-hoz mit szóll Sziksz. Úr? Micsodák nála a *λόγος*, vagy *νοϋς*, és *πνεύμα* a *θεοτις*-ban? Sem közelebbi tanítványi, sem későbbi philozophusaink nem tudják világosan. Nemde titok? Felruházzuk e tehát a pogány Platót isteni tekintettel? Mért ne, annál inkább, hogy igen egygez, mint ezt már az egyházi atyák gyaníták, a sz. írással; a mi pedig ilyen, Sziksz. szerint, az mind Isten szava! És az Indusok három-egyekhez mit szóll Sziksz. Úr: Brahma, Vischnu, és Rúdra? (*Schlegel Weisheit d. Indier.*) Titok valóban; de hát isteni származásúak e könyveik is? Ha igaz Sziksz. állítása, nincs különben.— Nem látja e Sziksz. Úr, hogy a titok csak ur „ lehet szent igazság előttünk, ha eleve tiltjuk, hogy Isten jelentette azt ki? Ne kövessük tehát el a principii petitiot; ne tegyük azt eleve fel, a mi még kérdés alatt vagyon; 's ne tegyük a titkot akár egész religionk, akár könyveink isteni származások alapjául: ne talán épen olly nevetésesekké, vagy szánakodásra méltókká tegyük magunkat a nem keresztények, vagy keresztény rationalisták előtt, melly nevetésesek, vagy

szánakodásra méltók előttünk azon nem keresztények, kik vallási titkaikat vakon imádják.

Es ugyan honnan tudja Sziksz. olly bizonyosan, hogy az említett mélységes titkok valóságos titkok, 's olly értelmű titkok az írásban is, mint ami gondolatunkban? Sok van az írásban, a mit improprie kell vennünk. Honnan tudja Sziksz. Úr, hogy azokat a helyeket, melyekben Krisztus, és a sz. lélek úgy jelennek-meg, mint isteni személyek, tulajdon értelemben kell venni? Hát ha csalódunk? 's csalódásunk annál hihetőbb, hogy más helyeken mind °88Pk, mind a másik egészen más alakban jelennek-meg: Krisztus ugyan igen gyakran mint szegény, számtalan viszontagságok, gyötrelmek fájdalma alá vettetett halandó; a sz. Lélek mint csupa isteni tökélet, erő, hatalom. Egyéb esetekben lám az ilyen ütközeteket úgy szoktuk elintézni, hogy egyik helyen tulajdon, a másik helyen nem tulajdon értelmet veszünk, p. o. Mózszerói az mondatik, hogy látta az Istent színről szíme; ugyan ezt mondja Pál is a megdicsőítendőkről; de Krisztus, és más helyen ugyan Pál, azt mondják: hogy Istent senki sem látta, és nem is láthatja. Nemde ennek az ütközésnek eloszlatására készek vagyunk a felelettel, hogy t. i. az első rendű mondásokat nem kell tulajdon értelemben venni? Nemde Kálvin a reformatziónak reformátora, el nem hitethetvén magával az Úrvacsorai titkot, melly a tulajdon értelemből

következik, a nem tulajdonhoz nyúlt, és a mély titkot egyszerre kimerítette. Nehezteljen e a reformátort ebben követő református, igazságosan neheztel e, hogy ugyan ezt merete tenni Socinus a sz. Háromság, a megtestesülés titkával? hogy a protestáns racionalisták hasonlóképpen tesznek ma minden vallási titkokkal, sőt az Írásnak minden téteményes állításaival? Sziksz. Úr ezekkel ugyan megütközhetik magából az írásból, (de a mellynek isteni tekintetét már felteszi az általa felvett értelmű titok) sürgetheti a tulajdon értelmet, de elhatározó ütközetet vélek csak úgy tehet, győzödelmet csak úgy arathat, ha historiée megmutatja, hogy az ő értelme értelme volt a kereszt, anyaszentegyháznak minden időben; következőleg, hogy az ő értelme egyszersmind apostoli értelem is. Különben, mint-hogy gyakorta maga is kénytelen a tulajdon értelemtől elállani, nincs el nem dönthető erőssége.

2. A szentséges törvények, mellyeknél szentségesebbeket gondolni sem lehet. Nem kétlem, a szentséges törvények alatt religionknak erkölcsi törvényeit érti Sziksz. Úr. Szentek ezek valóban, 's olyanok, mellyeknél szentebbeket még senki sem gondolt; mellyek, ha jól felvételnek, bár mi szoros bírálást kiállanak. De hogyan tudja Sziksz. ezekből megmutatni, nem a sz. írásnak, mint már fen láttuk, hanem magának Jézusnak isteni tekintetét? Nem tagadhatja Sziksz. Úr, hogy ezek a szentséges

törvények egyyül egyyig a mi okos valónknak, nem kőbe, hanem szívünkbe metszett törvényei, mellyeket ha rendre elszámolni, sőt egyyül egyyik feltalálni nem minden ember tud is önmagából; szentségeket csak ugyan mindenki, nem épen vad, 's megromlott lelkű érzi és tiszteli, valamikor hallja, vagy a vélek egyyező tetteket szemléli. Igaz, meg kell vallanunk, nemünknek nem kevés becstelenségére kell megvallanunk, hogy egész a kereszt, religionak feltűnéséig ezek a törvények a magok tisztaságokban épen, egészen, 's tellyesen nem világítottak az emberi nemnek; hogy az erkölcsi igazságok is, a törvények, homályosan fejlődtek-ki: de azt még sem tagadhatjuk, hogy voltak minden időben olly tiszta elméjű, ép szívű, nagy lelkű férfiak, kik az ezekkel a törvényekkel egyyező szép nagy tetteket gyakorolták; az ellenség eránt mutatott szeretetet, kegyességet sem vévén-ki. Nem kell itt kérdezni, valljon ezek az erkölcsi bajnokok nem csupa fitogatásból, hogy az emberektől magasztaltassanak, csudáltassanak, tették e, a mit tettek? Elég hogy az emberek az ilyen tetteket becsülni tudák; nyilván jele ez annak, hogy az ellenség eránti szeretet előttök is erkölcs, és olly magas erkölcs volt, mellyhez nem minden ember járulhat, mellyet inkább csudálhatni, mint követhetni; 's csak abban hibáztak, hogy az ilyen magán vett győzödelmet felette nehéznek, majd nem lehetetlennek képzelvén, mit még

ma is nem kevés keresztény tesz, reá kötelező törvényt elfogadni nem akartak, vagy nem mertek. Voltak olly tiszta fejű, olly ép lelkű férfiak, kik a legszebb erkölcsi törvényeket nyilván hirdették, tanították. De itt nem az a kérdés, vajjon ismerték e ezeket a törvényeket az emberek Jézus eljövele előtt? hanem: ha ismerhették e? Ha ismerni, magából kifejtteni, másokkal közleni, kötelező erejeket elfogadni, emberileg lehetetlen e? Tellyes lehetetlenséget Sziksz. Úr nem vitathat, különben lehetetlen volna ezeket a törvényeket ma is ismernünk, tisztelnünk, tellyesítenünk. Mihelyest pedig nem lehetetlen ezen törvényeket embernek magából kifejtteni, másokkal közleni, már nem szolgálhatnak bizonyos ellenmondhatatlan argumentumul, hogy ott, hol ezek tisztán, tökéletesen találtaknak, egyenesen Isten szóllott légyen; nem lévén tellyességgel lehetetlen, hogy valamelly tiszta elméjű, meg nem romlott, ép szívű ember volt légyen azoknak kifejtőjök, előterjesztőjök. Innen mai rationalistáink magasztalják Jézust, mint a vele egykorú, vagy előtte élt bölcseket felül múlt elméjű és lelkű férfiút, ki olly tiszta, olly tökéletes morált tanított légyen, mellyhez valamint hasonlót senki előtte nem tanított, úgy tisztábbat, tökéletesbbet felhozni már nem lehet. Bátor az erkölcsi életre serkentő, készítő indítmányok nem mindenek előtt, p. o. a kantianusok előtt, látszanak elég tisztáknak lenni.

de a mellyeket a kor gondolkozás-módjával, az emberi természet érzékiségével szoktak menteni. Mint védelmezi már ezek ellen Krisztus tanításának isteni származását a törvények szentségéből húzott argumentummal? Tagadja, hogy hasonló törvények bár mi nagy elmétől származhattak? Úgy de ezt nem tagadhatja, mint fen látánk. E mellett ismét principii petitioba esünk: mert ha a törvények olyanok, mellyek csupa embertől nem származhattak, egyszersmind olyanok is, mellyeket az emberi ész tellyesen meg nem bírálhat, ereje felett lévén mind az, mit magának feltalálni lehetetlen. Eleve felteszi tehát, hogy ezek isteni származásúak, a mit pedig előbb meg kellene mutatnia. Abban még is megegyez Sziksz. rationalistainkkal, hogy ezek is ezen. szentséges törvényektől fogva nevezik a keresztény vallást isteninek, de olly értelemben mégis, mellyel sem Szikszai, sem én meg nem elégszünk.

3. Azon jö v e n d ö l é s e k , mellyek embertől ki nem telhettek, és a mellyek a megmondott időben pontosan betellyesedtek. Ezek kétségen kívül, a csudákkal együtt, mellyeket hogy felhozni feledett Sziksz. igen csudáalom, legbizonyosb, leggyőzőbb argumentumok, mellyekkel, nem a könyvnek, mellyben írva található, hanem magának a religiónak, mellynek erősítésére tétettek, és magának a religio szerzőjének, hirdetőjének, isteni származását ellen-

mondhatatlanul vitathatni. De ezt is csak úgy, ha bizonyos, hogy a jövendölés a dolog történetét megelőzte, 's úgy előzte-meg, hogy még akkor azt a dolgot az ő okaiban, az előposta környülállásokban, bár mi nagy elme is eleve nem láthatta; mint Polybiusz, ez a mély belátása statiszta, és politikus, a Romai Republicának végét száz esztendővel előbb semmint megtörtént, a már jelenlévő okokból, a nemzet és dolgok környülállásaikból, mint meg annyi előpostákból, elég bizonyosan megjövendölte. Csak úgy, ha bizonyosan be is tellyesedtek annak idejében a jövendölések. Most hát az a kérdés, honnan tudjuk, hogy a sz. írásban foglalt jövendölések valóban tétettek, és előbb tétettek, semmint betelleyesedtek? Honnan tudjuk, hogy valóban be is tellyesedtek? Nem máshonnan, mint, az elsőt ugyan egyedül 's egészen, a másodikat nagyobb és fontosb részén, a sz. Írásból, Úgy de hihetek e én ennek a sz. írásnak? Még nem, mert hitelessége épen ezektől a jövendölésektől függ. Hogyan győz tehát meg engem Sziksz. vagy akárki, hogy azok a jövendölések, valóban jövendölések, az az: hogy a későbbben történt dolgokat megelőzték? Hát ha csak a történet után készültek ezek a könyvek, 's benne a történt dolgok mint még jövendők úgy adatnak elé? Ez annál hihetőbbnek látszhatik, mivel, ha ugyan csak Jézus közvetlen tanítványi írták azokat, de a mi ismét csak feltétezik, Jézusnak több jövendő-

lései elébb betellyesedtek, mint ezek a könyvek Írattak; pedig épen azok, mellyek legvilágosbban adattak, és leghitelesebb tanúji lehetnének Jézus isteni tekintetének, millyenek: a haláláról, feltámadásáról, meny bemeneteléről adott jövendölések. Vagy fel kell tenni Szikszainak, hogy ezek a könyvek a leghitelesb férfiaktól írattak, de a mit ismét nem lehet principii petitio nélkül; vagy le kell mondania ezen argumentumáról is, mellynek alapját, a jövendöléseket, mind addig okosan senki sem hiheti, míg ezen könyveknek hitelességek bizonyossá nem tétetik. Ekkor is, mint mondám, nem a könyveknek, mellyekben a jövendölések letéve vannak, hanem magának a jövendölőnek bizonyítja isteni tekintetét.

Mind ezek mellett élhet Sziksz. Úr mint prédikátor ezekkel az argumentumokkal kathedrájából, már hívó népének erősítésére, buzdítására; melly népnek az írás emberi, apostoli, és isteni tekintetéről kételkedni eszébe sem jut; de első rangú, magában győző argumentumul, különösen tudományos csatában a hitetlenek ellen, haszontalan hozná-fel; sok tárgyon kell ezeket általvezetni, sokakról eleve meggyőzni, míg a titkokat, a törvényeket isteni származatúaknak lenni megismerik; míg a jövendöléseket minden részről elfogadják.

Neheztelve vévé Sziksz. Úr, hogy principii petitioval vádoltam azért, mert az írást a hagyományak, ezt ismét annak tette fő princípiumává.

Én tehát itt vissza húzom vádomat, nem azért, mintha azt rossz szívűségből, vagy gondatlanságból tettem volna akkor is; hanem azért, mert még akkor Sziksz. szövegmódját egészen nem értettem. Nem tudtam, hogy ő az anyaszentegyházról csak olly értelemben veszi által a sz. írást, a millyenben hasonló foganattal vehetné azt akárkitől is, zsidótól, vagy töröktől: mert ezek is kezébe adhatják a sz. írást; még azt is mondhatják: íme ez a könyv azt tartja maga felől, hogy Istentől származott; én ugyan nem hiszem, de te visgáld-meg, talán te elhiszed. És Sziksz. áltveszi a könyvet, nem gondolván, valamint ott a Samaritaiak az asszonyoknak, úgy ő az áltadónak szavával; bele tekint a könyvbe; visgálja a belső jeleket: és íme, Isten szava! – Ezt mondom még akkor nem tudtam, 's nem tudhattam; most tudom, hogy a sz. írásra nézve is valamint szükségtelen, úgy semmi az anyaszentegyház és a hagyomány S z iksz, előtt. Azt sajnálom, hogy az egy petitio helyett háromba döntötte magát Sziksz. de reményiem, ezekből is kivergődik; 's adja Isten úgy vergődjék-ki, hogy újakba ne essék. Ezt pedig csak úgy teheti, ha vagy egészen a katolikusokhoz áll, vagy egészen protestáns marad. A kettőt egy személybe eggyesíteni nem lehet

Hogy Sziksz. a költsönt vissza adja, minket dönt principii petitioba, kik a hagyománynak 's írásnak apostoli tekintetét az anyaszentegyház

tekintetéből, ezét pedig amazokéból próbáljuk. Hogy mind a petitioból kiszabaduljunk, mind pedig Sziksz. meggyőződése gyenge alapjának ellenébe a miénket állítsuk, hogy a rontás után építsünk is; röviden előadom, mint győzi-meg magát a kathoikus, 's mint győzhet-meg más-is anyaszentegyháza tanításának isteni tekintetéről. Az emberek különségekre nézve, három módot hozok-fel. Jól vigyázzon Sziksz. Úr, ha talán principii petitiot fedezhetne valamellyikben fel.

1. Mód: a született együgyű katolikusra nézve: – A született katolikus (így van ez egyéb felekezetnél is) szüleinek, utóbb vallási tanítójinak reá nézve minden hitelt érdemlő tanúságok, oktatások által úgy vezéreltetik anyaszentegyházának ismeretére; úgy győződik-meg annak ellenmondhatatlan tekintetéről, isteni rendeltetéséről, mint közönségesen szoktunk meggyőződni a világon minden valóságokról, rrielyeket magunk nem tapasztalhatván, másoknak szavokra hiszünk. A felserdült ifjúnak, a koros embernek eszébe sem jut a benne gyermekéségtől fogva meggyökerezett hitnek valódisága ellen kérkedni. Azt nem is gondolhatja, hogy szülei, tanítóji, 's az a roppant egész társaság, a kereszt, kath. anyaszentegyház igazságok helyett csupa mesékkal tömték légyen meg fejét és szívét. Hiszi tehát anyaszentegyházának isteni tekintetét; hiszi, egyedül, csalhatatlannak hitt anyaszentegy-

háza szavára hiszi, hogy azon könyv, mellyel az vallási tanításában él, Jézus választott tanítványinak iratok; hogy abban minden szó isten szava; minden cselekedet igaz, 's így igazak a benne foglalt csudák is, mellyek a kereszt, vallás isteni tekintetét nyilván jelentik; hiszi anyaszentegyházának szavára, hogy az írott hagyományon kívül vannak más nem különben apostoli hagyományok, mellyek épen azért, mert apostoliak, hasonló tiszteletet, hódolást érdemelnek. Szóval: m'ndent hisz csalhatatlannak hitt anyaszentegyháza szavára. – Ebben a módban valamint szoros logikát, úgy principii petitiot is nehezen fog Sziksz. Úr találni; de vak hitet igen. Azonban ne siessünk ítéletünkkel: az eggyügyű, őszinte hitel nem mindjárt vak hit. Különben mi bizodalunk lehetne egymás eránt, ha egymás szavára mindég csak logikai fessességgel készült nagy próbák után adnánk valamit? Hisz a gyermek attyának; a polgár királyának; a még gyenge tanítvány tanítójának: minden szoros próbák nélkül. A közönséges, sokszor a felsőbb rendű is, magyar ember nem kételkedik semmit is arról, hogy István első Király nemzetünk apostola, *s törvényszerzője volt; hogy a vármegye tisztsége törvényes végre hajtója a királyok és ország naggyai által különféle időben hozott törvényeknek. Bátor mind ezekről egyéb meggyőződése nincs, mint a nemzetnek köz ítélete, mellyet megelőz a gyermek-korban szüleitől hallott ta-

núság. Mind ezekről kételkedni még csak eszébe sem jut. És mi vakmerőség is volna az egyes embertől, kételkedni olly dolgokról, mellyeknek hitelességek az egész nemzet meggyőzésén nyugszik; a mi esetünkben pedig egy az egész világon elterjedt roppant vallási társaságén!

2. Mód: a született katolikus tudósra nézve. Ez mind addig, míg magasb tudományokra nem lép, és vett ismereteiből maga nem okoskodik, épen az első mód szerint marad meggyőzésében anyaszentegyházának nem különben mint vallásának isteni tekintete felől. De megnyílván kimívelt elméje előtt az ismeretek tagos mezeje, meggyőzésének okait kezdi vizsgálni; kétségei támadnak. Boldog, ha ezeket nem erőszakkal elfojtani, hanem szabadon meggyőzni iparkodik. És valóban, ha állhatatos, és egyenes lélekkel nyúl a dologhoz, úgy oszlatja el azokat, hogy meggyőződése minden új kétségének eloszlatásával nyer. Igaz e, mit anyaszentegyháza magáról, vallásának szerzőjéről tanít? Erre a kérdésre ő, ha a világi és egyházi történetekben jól forgott, minden sz. írás nélkül is, a legnagyobb bizonyossággal meg fog tudni felelni. Anyaszentegyháza tanítja, hogy Jézus magát Istentől küldetettnek, Isten fíjának, Istenembernek hirdette; és ezen hirdetésének, valamint egész tanításának megerősítésére valóságos csudákat tett, olly dolgokat, mellyek minden emberi 's természeti erőt nyilván felmúlván

egyedül az Isten mindenhatóságának, a teremtő erőnek, lehetnek munkáji; 's olly dolgokat jövendölt-meg, mellyeket nem s csak előrelátni, de megtenni is emberileg lehetetlen, mint halálából feltámadtát, menybemenetelét, halála emlékének az úrvacsorában, valamint anyaszentegyházának, és vallásának, melly az emberi nemzet közt az egész világon el fog terjedni, fenmaradását a világ végéig. Ezeken fordul minden: ha ezek igazak, a kereszt, vallás Istentől vagyon, és az az anyaszentegyház, mellyet ez a csudatévő prophéta, ez a csudálatos Isten-ember állított, mellynek hathatós gondviselését, szakadatlan vele létét ígérte, hogy ne tévelyegjen, valóban csalhatatlan tekintetű. Már pedig azon tetteknek, a csudáknak és jövendöléseknek, igazságokat az egész keresztény világ kezdetétől mind eddig egy szóval egy lélekkel kiáltja; sőt ha az emberek nem kiáltanák, a kövek lármáznák-ki; az az, azon hirtelen, természetesen megfoghatatlan, magyarázhatatlan elváltozása az emberi nemnek, melly elvetvén bálványait, sergenként, mindenének, mi e világon legkedvesb, magának földi életének veszedelmével, feláldozásával tódult az eggyügyű, természetesen tudatlan, félénk, de most ellenmondhatatlan tqdományú, győző ékes szóllású, a halálig bátor, feltett szándékokban megrendíthetetlen szívű lelki apostolok, csak ezelőtt alacsony gyáva halászok által hirdetett új vallásra által; annak az

Isten-embernek, kinek nevében hirdettetett az új vallás, nem gondolván azzal, hogy mint lator a kereszten, a halálnak leggyalázatosabb nemével végezte életét, mint Istennek imádására. Mi ragadta ide ezt a különben hiút, puha életű népet? a fanatizmus? De hát a világ nagyobb 's szebb, 's csinosb részét tegyük e fanatikussá? A hirdetett titkok? De ezekkel az ember nem sokat gondol, 's annál kevesebbet, hogy nem érti, 's azért vaktában nem is hiheti. A szentséges törvények? Ezek ugyan szükségesek, de nem elegendők arra, hogy valamit Istentől származottnak higgyünk; e mellett a görög 's Római phiJozsophusok is elég szép erkölcsöket tanítottak, kivált a Stoikusok, de nem igen találtak hű követőkre; 's ez az elpuhult, megromlott Római nép természetesen nem volt hajlandó a szoros erkölcsiségre. Lehetetlen ezt a hirtelen elváltozást egyébnek tulajdonítnunk, mint, mit az egész kereszténység egy szájjal vall, hogy Jézus, mind élteében, mind az után apostoliban, csudákkal erősítette a hirdetett dolgoknak igazságokat; melly csudák a magas elméjű filozophust nem különben, mint az együgyű köznépet megrázzák és oda hajtják ellenállhatatlanul, a honnan és a hová intéztetnek. Különben ez a csudálatos tünemény megmagyarázhatatlan, 's mindég, igaz marad sz. Ágoston mondása, hogy, ha a keresztény religio csudák nélkül terjedt el, hát ez az elterjedés a legnagyobb csuda:

mert Krisztus és az apostolok csudatételeiknek annyi tanújuk vagyon, a hány zsidóból és pogányból lett keresztény, kiknél hitelesb tanúkat már csak gondolni sem lehet. Különös figyelmet itt még is a zsidókból megtértek érdemelnek azért, mert attól a religiotól váltak-meg, melyet nem különben isteni eredetűnek nagy meggyőződéssel hittek, úgy mint a melly nem kevés csudákkal erősített-meg: most tehát midőn ezt az isteni eredetűnek hitt, csudákkal erősített religiot a kereszténnyel felcserélték, tagadhatatlanul ennek is csudatételekkel kellett erősítve lennie, mellyek ennek isteni eredetéről is meggyőzhetek, és csak egyedül győzheték-meg a zsidókat. Ez a tanúbizonyosság, melly szájról szájra, századról századra adatott által, 's ált fog adatni, míg a kereszt, társaság állni fog, annál erősebb, annál bizonyosabb, hogy a tanúk, az elsők, a szemmel látók, szavokat cselekedettel is erősíték, felvévén ezt a religiot, hódolván ennek az anyaszentegyháznak, életeknek bizonyos veszedelmével. Melly környülállás a nem egészen kő-mozdulatlanú kételkedőt elegendő lehet elhiteni, hogy azok a pogányok és zsidók tellyesen megváltak győződve az új religionak isteni eredetéről, mellyért olly állhatatosan szenvedtek el minden üldözést, magát a legirtóztatóbb nemű halált sem rettegván. Ez a nagy meggyőződés pedig nyilván jelek, valódi csudák nélkül lehetetlen.

Ez a reügio tehát, és ez az anyaszentegyház Istentől, közvetlenül Istentől vagyon. Tehát ennek az anyaszentegyháznak tanítása is isteni származású. De azt tanítja e ma is ez az anyaszentegyház, mit Jézus és az apostolok tanítottak? Minden kétségen kívül, részint, mert kezdettől végig a tanítás tárgyának – matériájának, vagy obiectumának – változatlansága, fő-törvénye ennek az anyaszentegyháznak, melytől soha el nem állott: nyilván kitetszik ez a régibb 's újabb egyházi zsinatokból, melyeknek első 's egygyetlen gondjok volt minden időben, az első apostoli eredetű tanításnak pontos megtartása, minden újításnak kizárása; kitetszik ez az eretnekség történetéből, mely nyilván tanúja annak, hogy az újító ellen tüstént felkiáltott az egész anyaszentegyház, 's azt, ha szavát, új tanítását vissza nem vonta, kebeléből kirekeszté követőjivei együtt; tanítását megátkozá, 's újítása ellen híveit hathatósan megőrzé; az volt mondva minden újítónak, mit Hieronymus mondott (*epist. ad Pamach.*) „Quisquis adsertor es noijorum dogmatum, quaeso te parcas romanis auribus, parcas fidei, quae apostolico ore laudatur. Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quae ante nesciuimus?” Részint, mert Jézus néki hathatós jelenlétét, vezérlését ígérte világ végéig, mely ígéletét az apostoli anyaszentegyház kezdettől végig hirdeti, mely hirdetése annál bizonyosabb hitelt érdemel, mennél meg-

foghatatlanabb, hogy Isten azt a vallást, melyet az egész emberi nemnek számára annyi csudák között tett közönségesse, csupa emberi kézre, változó, és örömet váltóztató kényre bízta legyen; annál bizonyosabb hitelt érdemel ez a hirdetés, mennél megfoghatatlanabb, mint maradhatott legyen meg ez a tanítás, annyi viszontagságok, az emberi elme műveinek annyi változandóságok között, ennyi ideig, annyi különb 's különb éghajlatú, szokású, gondolkodású témérdek emberek között, különös isteni gondviselés nélkül, csupa emberi vezérlés alatt, az ő tiszta, ép apostoli egységében.

Így győzi - meg magát a tudós katolikus vallásának, és anyaszentegyházának isteni származásáról, 's tekintetéről, minden szent írás nélkül is meglévén arról győződve, mit okos gondolkodású ember maga meg tagadása nélkül nem tagadhat, hogy, ha van, ha szükséges isteni tekintetű, csalhatatlan religio, kell, 's van arra nézve isteni tekintetű, csalhatatlan tanító intézet is, mit anyaszentegháznak nevezünk, – Áldja azonban az isteni gondviselést, hogy ezen meggyőződésének erősítésére fentartotta az apostoli írott hagyományokat is, melyek hogy apostoliak, épen úgy győződik-meg, valamint hogy anyaszentegyháza apostoli anyaszentegyház; t. i. a történet szakadatlan útján. De ezt nem mint elkerülhetetlenül szükséges, hanem csak mint igen hasznos dolgot, tekinti. Megesett volna

mind a kereszt, religionak, mind az anyaszeni-egyháznak, ha egyiknek is, másiknak isieni eredetéről, tekintetéről sz. írás nélkül nem lehetne meggyőződést szereznünk! Epen azok a helyek, mellyekben az anyaszentegyháznak ígért csalhatatlanság alapítatik, olly evangéliumban vannak, mellynek eredeti textusát, a zsidót, nem is bírjuk; csak görög fordításával, melly bizonyosan az apostolok halálak után tétetett, kell megelégednünk. Ki áll jót ennek apostoliságáról, épségéről, tisztaságáról, ha nem az apostoli anyaszentegyház maga? Hát ha így jártak volna a többi evangéliumok is? Hol van fent ártásokról az ígélet? 'S nemde Máté eredeti evangéliuma elveszett?

3. Mód, 's ez a valódi kritikus mód, a nem katolikus tudósokra nézve. Ezek pedig vagy keresztények, vagy nem keresztények. Az elsőközönségesen csak a keresztény kath. anyaszentegyház isteni tekintét tagadják, megismervén mind a kereszt, vallásnak általában, mind az apostoloknak, és írásaiknak isteni száraznastokát; emezek mind ezeket tagadják. Az illyeneknek akár meggyőzésekre, akár megczáfoltatásokra a legszorosb kritika út kívántatik. Itt tehát a tudósb katolikusok illy rendet tartanak: Mindenek előtt a nem keresztények, vagy keresztényekből lett Deisták, naturalisták 's rationalisták ellen az isteni kijelentésnek az emberi nem mostani állapotjában alapított szükséges vol-

tát, és lehetőségét vívják-ki. Ez után a józan észnek principiumból, a dolog természetével megegyezőleg azon bélyegeket határozzák-meg, mellyektől fogva valamint a- magát kijelentettnek hirdetett religiot, melly valóban nem az, hamisnak; úgy az igaz kijelentést, ha találtatik e földön ilyen, valóságosnak lenni, bizonyosan meggyőződhetik az emberi ész, és rajta megnyugthatik az emberi lélek. Ezek között a bélyegek között természetes rendben első magának a religionak belső foglalatja, mellyben ha találtatik valami, mi a természeti vallásnak bizonyos, világos igazságaival, vagy a józan ész tagadhatatlan principiumival nyilván ellenkezik: bizonyos a következtetés, hogy ez a vallás nincs istentől. Ha pedig semmi ilyen nem találtatik; sőt ha mindenben egység, tisztaság, szentség találtatik, igen hihető, de nem bizonyos, hogy az ilyen religio Istentől származott. A titkok itt elmellőztetnek, mellyekről az emberi ész eleve semmit sem tud; 's ha találatnak is a kérdésbe vettf religioiban, a további vizsgálódást nem hátrálják, 's belőlök sem ellene, sem mellette argumentumot nem húzhatni. Ezeket követik a vallásnak külső környülállási, mellyek között a vallás támadott, és terjedett; az első hirdetőnek, vagy inkább magának a vallás szerzőjének belső 's külső tulajdoni, előadásának módja. Méltán megkívánja az emberi ész., hogy az ilyen embernek személyében, tanításának módjában

semmi, mihen megütközhetnék, ne találtassék, sőt minden cselekedeteiből, egész életéből szent czél, Isten- ember- igazság-szeretet, emberi nagyság tűnjék-ki. E mellett, hogy valóságos isteni követnek elismerhessük, külső, tagadhatatlan jelekkel mutassa-meg isteni küldetéségét; ezek a jelek a valóságos csudák, és valóságos jövendölések, melyek a kijelentett religionak megerősítésére szükségesek is, elégségesek is. – Ezek előre lévén bocsátva, megvizsgálják, a világon mind azt a religiot, melly magát kijelentettnek hirdeti; alkalmaztatják a már megalapított bélyegeket: ‘s a melly ezeket kiállja, azt mint Istentől kijelentettet elfogadják. Illyennek lenni pedig a kereszt, religiot olly erős belső ‘s külső kritériumokkal mutatják-meg, hogy ellene senki okosan nem kételkedhetik. Hogy pedig annál pontosbban tegyék, a sz. írást, mellyben Jézus élete ‘s tanítása summája levagy on téve, vizsgálják; ‘s három fontos kritika kérdésre, melly minden régi irat hitelességére elkerülhetetlenül szükséges, felelnek-meg: ha ezek az iratok valódik e (authentica) az az, ha bizonyosan abból az időből, azoktól a szerzőktől, származtak e, mellynek és a kiknek közönségesen tulajdonításnak? ha nem későbbi időben koholtattak e, akár jó, akár rossz szándékból, ‘s hamisan nevezettek apostoliaknak? Erre a kérdésre egyedül csak a történet segítségével felelhetni tellyes bizonyossággal, különösen a kereszt, anyaszent-

egyháznak mindenkori közönséges tanubizonyosságát hozván fel; mellyet azonban itt nem úgy vesznek, mint csalhatatlansággal felruházottat, hanem mint olly vallási társaságot, mellynek leginkább kell tudnia, kiktől származtak légyen ezen könyvek, mellyekkel vallásában élt és él szakadatlanul. Egyedül ezen az utón tudhatjuk csak meg bizonyosan, hogy a mi könyveinket Jézus első és közvetetlen tanítványi írták; nem pedig azokat, mellyek igen korán másoktól koholtattak apostoli név alatt. Nagyobb erősítés végett nem keresztény, vagy nem katolikus tanúk is hozatnak-fel, kik ezen könyveket apostoliaknak vagy nyilván hitték; vagy legalább feltették. Ezeken kívül hozatnak fel belső bélyegek is, nem a titkokból, törvényekből, csudákból, jövendölésekből, mintha ezeket egyedül csak apostolok írhatták volna, le, hanem személyes tulajdonokból; idő 's helybeli, az az, históriai és geographiai körülállásokból, de a mellyek a dolgot csak hihetővé, nem pedig egészen bizonyossá, tehetik. Innen lépés tételik a második fontos kérdésre: valljon ezek a könyvek eredeti épségeben adattak e által eggyik századtól a másiknak egész a mi időnkig? nem történt e benne csorbítás, toldás, vagy akármiféle meghamisítás? Ez a kérdés is bizonyos megnyugtatóssal oldatik-fel részint eggyes tanúkból, részint az anyaszentegyháznak mindenkori gondos fel vigyázásából; különösen a számtalan példá-

nyoknak, fordításoknak, citátumoknak egybevetésekből. Elég nyilván van, hogy anyaszentegyház nélkül, de a melly csalhatatlannak még itt sem vétetik, ezen kérdést sem lehet eligazítani. – Innen átlépnek a harmadik, pedig a legutósb kérdésre: ha valljon az írók hitelünkre méltók e? szállhattak e, írhattak e, 's akartak e szólni, írni, igazat? Nem csalódtak e meg magok, nem akartak e megcsalni egyebeket? 'S midőn e kérdésre is a legnagyobb bizonyossággal adatik felelet: hogy t. i. minden személyes karakterisztikából, minden hely 's idő-beli környülállásokból, különösen a tüstént támadt, -s felette elnépesedett anyaszentegyházból, a napfénynél világosb, hogy az írók igazságot hirdettek, és írtak; sőt ha akartak volna is az igazságtól eltávozni, ezt a környülállások miatt tellyességgel nem tehették a nélkül, hogy hazugságok ki ne tessék. De itt még csak emberi hitelességek van kivíva: emberileg a legnagyobb mértékben hitelre méltók az új testamentom íróji. Most már élhetek ezzel az írott hagyománnyal, mint leghitelesbbel a kereszt, religio isteni tekintetének megmutatására: mert azon csudák, és jövendölések, mellyekkel Jézus tündöklött, ebben vannak világosan, és hitelesen feljegyezve. Krisztus tehát valóságos isteni követ; valamit tanított, tett, ígért, annyi, mintha Isten tanította, tette, ígérte volna. Minthogy tehát apostolinak csalhatatlanságot ígért a tanításban, tagadhatat-

lanúl csalhatatlan tanítóji lettek ők is ez által a keresztény religionak; 's mivel egy a tekintet, akár síóval, akár írással tanítottanak, következik, hogy irátik is csalhatatlan, vagy isteni tekintetűek. Eddig a protestáns, ha valódi keresztény, együtt lépett a katholikussal; de itt már a protest, megáll; a sz. írást, mint isteni tekintetű könyvet, religiojának princípiumává teszi, megelégedvén azzal, mit ebben talál, 's nem kérdeztvén azt, tanítottak e mást is Krisztus és az apostolok. Ekkor imádja már, a katholikussal együtt, ama mélységes titkokat, ama szentséges törvényeket, mellyeket abban olvas; 's azokat minden megtámadás ellen tehetsége szerint védelmezi. A katolikus azonban még egy lépést tesz, különösen a protestánsok ellen; és ugyan a már mind a két részről isteni tekintetűnek hitt sz. írásból vitatja anyaszentegyházának is csalhatatlanságát; 's midőn ezt ő elég nyilván találja ott, megerősíti hitét a kereszténységnek mindenkori hite vagy is hagyományá által. Ekkor mondhatja, mit Sziksz. ellenkező esetben mondott: íme ez az isteni tekintetű könyv nyilván mutatja nékem, hogy a Jézustól állított anyaszentegyház az ő tanításában tévelyegni soha nem fog, hogy Jézus tanítását épen, tisztán fogja hirdetni minden időben. Most már hát nem csak ennek az írásnak hiszek, hanem az anyaszentegyháznak is egy mértékben; minthogy tekintetét mind a kettő ugyan azon egy Isten-em-

bertől vette 'S ha egyéb foglalatosságim nem engedik, hogy minden különös hit 's erkölcsi ágazatot a sz. írásból 's hagyományból magam fedezzek - fel, tellyes bizonyossággal nyugszom-meg élő, az ő tanításában nem tévelyeghető anyaszentegyházamnak szaván. – *Lássd ezen fontos dologban: Beda Mayrs Religion nach den Bedürfnissen unsrer Zeiten. Augsburg 1789. – Marian Dobmayer Systema Theologiae Cathol, 1808.* Húzzuk most ki a mondottakból a célhoz szükséges folyadékokat:

1. Szikszai Úr nem ismer olly hitbeli hagyományt, melly az írásban ne foglaltatnék. Ebben tehát valamint szoros értelemben protestáns, úgy a katolikusoktól messze üt felre.

2. Sziksz. Úr, bátor azt vallja egyszer, hogy az írás tekintetének meghatározásában eleinte minden az anyaszentegyházról függ, még is utóbb egész beszédjéből kitetszik, hogy átlói semmi sem függ.

3. Bátor a jelen dologhoz szorosán nem tartozik, ki mint győződik meg az írás isteni tekintetéről; még is Szikszai egész meggyőződését a titkokon, törvényeken, jövendöléseken építvén, principii petitioba esik; eleget a gondolkodni tudónak nem tesz; 's épen megegyez az első protestánsokkal, kik belső, külön sz. lelket költöttek, hogy az anyaszentegyházról ne kényszerítessenek venni a sz. írást, és ennek magában homályos értelmét. Melly tettével nem

csak a katolika anyaszentegyház hitétől távozik-el, de eltávozik tulajdon felekezetének tudósítói is, kik ma már megvallják, hogy, mi sz. írás, mi nem sz. irás, egyenesen és egyedül a mindenkoron fenálló anyaszentegyháztól tanulhatni tellyes bizonyossággal, vagy is a történet, a hagyomány útján.

VI. CZIKKELY.

Bizonytalan lévén, úgymond Sziksz. magok előtt a katolikusok előtt, mi értelemben kelljen venni az anyaszentegyház csalhatatlanságát; és ki légyen annak tulajdonosa: nem csudálhatni, ha a protestánsok ezt a meghatározatlan, bizonytalan dogmát magokévá nem tették. De azon szelíd értelemben, mellyben azt ő és én is vettük, minden protestáns, minden időben Krisztus anyaszentegyháza tulajdonának tartotta azt. És Frieszt, Starkot, Bernaudot, Rosenmüllert említi, kik Jézus szavait Matth. 28, 20. az ő értelmében az anyaszentegyház csalhatatlanságáról veszik.

Midőn én annak az eddig hallatlan állításnak, hogy az anyaszentegyház csalhatatlanságát protestánsok is vallják; a mit Szikszai második beszélgetésében állított, megbizonyítása végett köz tekintetű protestáns tanúkat kívánnék; Sziksz. ezek helyett elsőben a régi vádat, de

a melly nem különben régen megsemmisítve van kath. részről, gördíti elő, hogy t. i. a katolikusok magok sem tudnak ennek a csalhatatlanságnak értelmében és tulajdonosában meg-egyezni: azért nem csudálja Szikszai, hogy a protestánsok ezt a bizonytalan dogmát magokévé nem tették! Nem tették hát magokévé a protestánsok ezt a dogmát? Mit akar hát megmutatni Szikszai? Azt mondja egyszer, hogy szeld értelemben minden protestáns hiszi az anyaszentegyház csalhatatlanságát; és ismét, hogy a protestánsok ezt a bizonytalan dogmát nem fogadták-el! Nem az a kérdés; miért nem fogadták-el, vagy inkább miért vetették-el? hanem: ha nem vetették e el, ha hiszik e a mai protestánsok az anyaszentegyháznak Luther, Calvin 's a többi reformátorok által szóval és tettel megtagadott, megvetett csalhatatlan ítéletét? Ha nem hiszik, mit most nyilván kimondott Sziksz. hát vitatásának fő pontja nem áll; ez lévén az egységnek elkerülhetetlenül szükséges kapcsa. De Szikszai még is vitatja az el nem fogadott bizonytalan dogmát, mellyet szelid értelemben minden protestáns higgyen; és exegetákra, írás-magyarázókra utasít, mintha ezekben kellene a protest, ekklesiának dogmáit keresnünk. Vagy Sziksz. nem tudná e, hogy valamint magában az írásban, úgy annak magyarázatában is sok olyan van, a mi nem hit-ágazat? Nemde, ha a mostani protest, exegetákat

hallgatjuk, még távolabb fogunk egymástól esni, mint eddig állánk? Valamelyik confessioból, katekizmusból, vagy legalább közönségesen bevett dogmatikusból, p. o. Tót Ferenczből, Stoschból, kiknek dogmatikájok hazánkban legismeretesb, kellett volna e kérdésre megnyugtató feleletet nyernünk. De a protest, dogmatikusok vagy elég szelídek az egész dologról hallgatni; vagy elég bátrak azt egyenesen tagadni. A hallgatókat fel nem szólíthatom, de a tagadók kuzzül egyet kettőt felhozok.

Stosch (*Theol dogm. L IV. §. 383-J* így szól!: „Praerogatiuae apostolorum (szóll pedig ezeknek csalhatatlanságokról) recte tales concipiuntur, ut in apostolico suo munere nullos íiabuerint successores. Et qui ab illis, ecclesiis praefer+i fuere, episcopi et presbyteri, eos nihil pro auctoritate, sed omnia ad apostolicae doctrinae normám agere oportet.” Hogy a püspökök és presbyterek kötelesek mindenben, a mi a hitet tárgyazza, az apostoli tanítás mellett maradniuk; magoktól új hit-ágazatot hozni-be nem szabad: ezt a katolikusok minden időben hitték, és hiszik. De valamint az apostolok a Krisztustól és sz. Lélektől vett tanításban csalhatatlan mesterek voltak, épen olly csalhatatlan mesternek hiszik egyszersmind anyaszentegyházukat az apostoli tanításnak hirdetésében; ‘s így a püspököket az apostolok valódi successoraiknak lenni is hiszik hivataljokban, – Ugyan ez a Stosch,

kivel igen is egy értelemben találok a régibb 's újabb protest, dogmatikusokat, ugyan ott §. 339. egy látható anyaszentegyházat sem ismer igaznak, mellyben tellyesen ép, tiszta legyen a tanítás; következésképen csalhatatlannak lenni egyet sem hisz.

Gerhard Ján. (*Loc. theol.* 23. c. 8. §. g. *De Vette után*) egyenesen kimondja: „Ecclesiam posse deficere, posse errare.” A Római ekklesiát nem igaz ekklesiának mondja c. io. §. 146. Azért mondja Cotta (*de via auctoritatis ecclesiae, et via examinis doctrinae ad Joan. Gerhard. XI. p.* 194. *De Vette után*) hogy ez által a liberális tanítás által le van rontva az anyaszentegyháznak hitre kötelező, az az, csalhatatlan tekintete.

Reinhard (*Vorlesungen über die Dogmatik. Loc. XL §. 172.*) ezt állítja: „Ecclesia repraesentans (conc. gener.) errare potest; eiusque decreta non nisi tunc debent admitti, cum libris sacris accommodata sunt.” De ki itéli-meg, ha az egész repraesentans, képviselő anyaszentegyház hozhat az írással ellenkező decretumot; következésképen rosszul érti a sz. írást; ki fogja magának a hibátlan ítéletet, az írásnak bizonyos, valódi értelmét, tulajdonítani merni? Hogy pedig Reinhard, valóban orthodoxus protest, a képviselő anyaszentegyházat mondván hibázhatónak, az egész tanító anyaszentegyházat sem engedi-meg csalhatatlannak, kitetszik mind abból, hogy ha a képviselő hibáz, az egész sem ma-

rachát a hibától ment; mind pedig abból hogy Reinhard különösen az egész tanító anyaszentegyházat csálhatatlannak lenni sehol sem említi; sőt úgy beszél általában, hogy ezt arra nézve sem engedi-meg.

A Szik s z. Úr által felhozott exegeták tehát vagy más értelemben veszik Jézus szavait, vagy a protestantizmus lelkének ellenére magyarázják, meggyőződven az iras világos értelméről; a mit protest, magyarázóknak nem csudálhatunk, kik magyarázások között ekklesiajoknak tanításokra vagy semmit, vagy igen keveset gyeinek; egy coniectura, hypothesis jóval többet nyom eloltok, mint az egész kereszténységnek köz meggyőződése. És valóban ha Rosenmüller szavait figyelmetesen vizsgáljuk; ha szem előtt tartjuk a protest, ekklesianak egy rokon dogmájakat: könnyen észrevehetjük, hogy Rosenmüller egészen mást mond, semmint a katolikusok mondanak. Ide irom szavait tulajdon nyelvén: *συντελειχ του αιώνος* h. I. videtur esse finis Mosaicae constitutionis; nam *αιων* – saepe est haec aetas, i. e. tempus ante Messiam. Ita sensus esset: omnibus donis et adiumentis ad religionem meam fundandam necessariis vos instruam et exornabo. Potest tamen *συντελειχ του αιώνος* intelligi etiam de fine mundi v. dicta Matth. XIII. 3c). Turn vero *υμών* per communicationem complectitur etiam subsequeros, ut I. Corinth. XV. 52. – et haec pro-

missio non ad solos apostolos, sed ad omnes christianos pertinet, ut sensus sit: vobis et omnibus mihi credituris adero usque ad rerum humanarum finem.” – E szavakból kitetszik először is, hogy Rosenmüller két különböző értelmet állítván lehetségesnek, a dolgot bizonytalanságban haggya; mit, ha az anyaszentegyház csalhatatlanságát hinné, feltévé, hogy ezt egyedül csak ebből a helyből lehetne megmutatni, mit Szikszai, mást nem említvén, feltenni látszik, nem tehetne protestáns létére. Kitetszik másodszer, hogy, ha Rosenmüller az utolsó értelmet venné is bizonyosnak, még sem következnek abból a tanító anyaszentegyháznak a katolikusoktól vett értelmű csalhatatlansága. Rosenmüller ugyan is, ‘s ezzel Kuinoel, úgy hiszem, a többi protest, írásmagyarázók is, Jézusnak itt ígért jelenlétét kiterjesztik minden keresztényre: „non ad solos apostolos, úgy mond, sed ad omnes christianos; a katolikusok ellenben a csalhatatlanságnak ajándékát egyedül a tanító anyaszentegyháznak tulajdonítják,

Rosenmüller értelme tehát vagy a közönséges isteni gondviselést jelenti; vagy a régibb protestantika ekklesiának azon dogmájára czéloz, melly szerint minden keresztény bír isteni belső sugallással, mellytől fogva az iras értelmében nem hibázhat. Ez a belső lélek, mint már fent láttuk, vezérli embert az iras megismerésére; ez tanítjameg annak értelmére; innen történt, hogy Lu-

ther az egész ekklesiának tanítását, is egyes ember ítélete alá bocsátaná, hogy ítélje-meg, ha eggyezik e a sz. írás értelmével. – Ezen kívül van egy nevezetes különösségek a protestánsoknak, t. i. különzést tesznek ők a látható és láthatatlan anyaszentegyház között; ‘s csak ez utolsót tartják közönségesnek, egynek, csalhatatlannak; a láthatót ellenben különösnek (particularis) többesnek, tévelyeghetőnek. A láthatatlanról tartják igaznak lenni: extra ecclesiam nulla salus. L. De Vette Biblisch. Dogmát. III. Th. Î. A1 schnitt. 3φ §. – Reinhard Dogmát. 171.5. Tót Fer. Hit. Tud. IV. sz. VII. R. IV.cz. 102.§. Ha tehát Sziksz. Úr ez utolsó értelemben mondja az anyaszentegyházat csalhatatlannak lenni, egyéb protestánsokkal ugyan eggyet mond, de a katolikusoktól annál messzebb távozik, kik valamikor egy, közönséges anyaszentegyházat mondanak, mindenkor a látható Római katolika anyaszentegyházat értik; azt, mellyet Jézus Krisztus apostoliban láthatólag nyilván állított; ennek tanítását hiszik, vallják csalhatatlan tekintetűnek. Ha pedig Szikszai Úr csak ugyan a látható tanító anyaszentegyházat tartja csalhatatlannak, sem a protestánsokkal, sem a katolikusokkal nem eggyezik: nem az elsőekkel, mert ezek azt nyilván tagadják, mint láttuk; nem az utolsókkal, mert Szikszai a csalhatatlanságot maga ekklesiájának is tulajdonítja, mit egy katolikus sem engedhet-meg, bizonyos lévén ben-

ne, hogy Krisztus lelke meg nem oszlott, 's ellenkező dolgokat nem taníthat.

De Sziksz. Úr ezt a dogmát bizonytalanak mondja! Bizonytalan az, a minek nincs semmi meghatározott értelme; bizonytalan az is, a minek nincs elegendő alapja: de ennek a dogmának van a katolikusok között bizonyos meghatározott értelme, t. i. hogy Krisztus az ő anyaszentegyházát minden tévelygéstől megőrzi, azért annak tanítását ollyba kell vennünk, mint magának Jézusnak tanítását; van elegendő meggyőző alapja is mind az írásban, mind az egyházi régiségben, sőt magában Krisztus céljában, 's az anyaszentegyház magas rendeltetésében. Ha azért gondolja bizonytalanak Szikszai, mert a módot, miképen munkálódik Krisztus lelke az anyaszentegyházzal, meghatározni nem tudjuk, úgy bizonytalan lesz a legbizonyosabb dolog is: ki tudja mint munkálódott az Isten lelke Moszesben, a prophetákban, az apostolokban? ki tudja, miképen kormányozza Isten a világot? sőt ki tudja, mint munkálódik az ember lelke is beszorítva testi hüvelyében? – Végre mikor Sziksz. csak a négy első zsinatot tiszteli; mikor két zsinatot, mellyeknek mind egyikét közönségesnek, hitbéli tanításában csalhatatlannak, hiszik a katolikusok, ellenkezésben lenni gondol egymással; nyilván jelét adja, hogy a katolikusokkal nem egy.

Nyilván van tehát, hogy ebben a legfundamentomosb czikkelyben a katholikusok és protestánsok nem eggyeznek; pedig még ebben ellenkeznek, ellenkezni fognak egyebekben is, nem remélhetvén (a mi természetesen lehetetlen is) csalhatatlan tanító bíró nélkül téteményes vallásban egységet, nem egész felekezetek között, de csak három négy ember között is. – Pedig még egy nagy dolgot egészen elhallgatott Szikszai előtt az igen gondatlan katholikus, t. i. az egyházi primátust, melly nélkül az eggyes egyházak egymással nem közösülhetnek; melly központja' az egyházi és vallási egységnek. Erről legyen elég sz. Ágostonnak, kit Szikszai különösen látszik tekinteni, szavait leírnom, mellyek eggyzersmind a kath. anyaszentegyháznak egyéb megkülönböztető bélyegeit is szépen festik: (*Lib. contra epist. fundamenti c. 4.*) „*Multa sunt, quae in catholicae ecclesiae gremio me iustissime tenent: tenet consensus populorum, atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata; tenet ab ipsa sede Petri apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum; tenet postremo ipsum catholicae nomen, quod non sine causa inter tarn multas haereses sic ista ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes haeretici se catholicos dici velint, quaerenti tamen peregrino alicui, vbi ad catholicum conue-*

niatur, nullus haereticorum vel basilicam suam, vei domum audeat ostendere. Ista ergo tot et taiita christiani nominis carissima vincula recte hominem tenent credentem in catholica ecclesia. Apud extraneos autem, vbi nihil horum est, quod me inuitet, ac teneaf, sola personat veritatis pollicitatio. Si autem tantummodo ρ romi t .ir, et non exhibetur, nemo me mouebit ab ea fide, quae animum meum tot et tantis nexibus christianae religioni adstringit.”

Szavaimra, mellyeket a 159. és 160. lapokon hoz-fel Sziksz. ‘s a többire, mellyeket nein is érént, ‘s a mellyek még is az egységnek megmutatására elkerülhetetlenül szükséges dolgoknak felvilágosításokat kívánják, meg nem felelt Szikszai; többnyire igazságtalan panaszokra fakad, mellyeknek ott nincs helyek, hol igazságnak szeretettel és szeretetnek igazsággal kell párosodniuk megegyezoleg a szent czéllal. Vegye azokra válaszomat röviden:

1. Csak egyes személynek lealacsonyítási is irtódzik lelkem, annál kevésbbé akarhatam egy egész, hazánkban is nagy tekintetű vallási felekezetet lealacsonyítani. Valóban, mikor a csalhatatlanságot a protest. ekklesiától megtagdtam, csak azt mondtam, mit magok a protestánsok vallanak. Mikor pedig az Arianusokaf, Socinianusokat ‘s egyebeket is keresztényeknek neveztem, a bevett szállásmódot követtem; ‘s csak ugyan keresztények ők, ‘s nem pogányok,

nem törökök, nem zsidók; de tévelygő keresztények ők, valamint azok előttem a protestánsok is, valameddig katolikus vagyok; 's azok a katolikusok a protestáns előtt, valameddig protestáns marad. 'S az új protestánsok előtt azok az eretnekek okosb keresztények voltak, mint akármi katolikusok, akár az orthodoxus protestánsok.

2. A protestánsok mind addig a katolikusokkal nem tartanak, nem tarthatnak, míg protestánsok lenni meg nem szűnnek, 's ennek a kath. anyaszentegyháznak nyilván tagjaivá nem lesznek. Ide sem evangélium, sem atyák, sem a négy első zsinat nem elegendők, a katolikus épen olly hódolással viseltetik a hit dolgában az utolsó, a Tridenti közönséges, mint az első Nicaeumi Zsinat eránt. Az egyházi régiség eránt azt keli itt általában megjegyeznünk, hogy a protestáns, ki valamit hajt arra, belőle csak azt fogadja-el, a mi gondolkozásával eggyezik; a katolikus ellenben csak azt, 's ezt, ha hit tárgya, mint hit-ágazatot, kijelentett igazságot, a mi időre, helyre nézve közönséges.

3. Az én praemissaimat a történet, a mindennapi tapasztalás, maga a dolog, olly nyilván bizonyítja, hogy azokat senki sem tagadhatja, hanemha a történetet felforgatni, a tapasztalást meghazudtolni, magát a világos dolgot látni nem akarni, akarja. Szikszaiét ellenben mind a

három olly nyilván czáfolja-meg, hogy még protestánsok is megvallják azt.

4. Én azokat, mellyek az egységét köztünk felbontották; mellyekben hogy az egység újra megköttessék, szívemből óhajtom; módosításoknak soha sem neveztem, nem nevezhettem. De nem jól esik az, hogy egy ember azt törekedik erőszakosan egy katholikussal mondai ni, mi ellen az egész katolikus világ nyilván felemeli szavát. Szerencsésbben vett volna Szikszai Úr egy a katolikusok ellen eíőítéletekkel teliyes protestánst beszéllgetésében fel.

5. Az a két tanító és kormányzó intézet, melly egymástól semmiben sem függ, melly szabadon ellenkezhetik, és sokban ellenkezik is egymással, egy nem lehet. Az általam feltett kérdések: „Megeggyezett e valaha a kath. anyaszentegyház a protestantika zsinatnak rendeléseiben; és viszontag a protestantika ekklesia a katholika zsinatéval?” – „Mikor tartott, tarthat e a protestantika ekklesia közönséges zsinatot, és ki által?” – „Hol az egyesülésnek pontja?” Ezek a kérdések mondom, nem holmi aprócseprök, a miknek mondani katholikussát kényszeríté Szikszai: nagy fontosságú dolgot kell azokban látni mind annak, ki tudja, miről van szó. – A lineát kár volt Szikszai Úrnak említni, mert ha egy az a religio, mellynek eredete valahol összejő, hát épen nem tagadhatni, hogy a' világon minden religio egy: mert vala-

mellyiknek csak kellett elsőnek lenni, mellyből származott a többi. – Közöttem és Szikszai Úr között nem az volt a kérdés, mellyik az igaz keresztény religio; hanem, ha a kettő egy religio e? Szikszai mind a kettőt igaznak tesztel, mert a kettőt egynek tartja, legalább állítja; én ezt nem tehetem, hanemha meggyőződésemm ellen akarok tenni, A törökkel azonban 's a t. én Szikszait egy rubrikába nem tettem, mentsen Isten' ez csak Szikszai lineájának következése; sőt épen azért, mert én az egy lineából meg nem ismerem a különböző vallásoknak egységeket, következik, hogy Szikszait a törökkel egy vallásnak lenni nem ismerem-meg. Én minden embernek tisztelem meggyőződését, valameddig azt ártatlannak lenni vélem; de szeretném az ellenkezőről meggyőzni, ha meggyőződését hibásnak találom. Sőt azt, a ki tévelygésben vagon, de ő azt nem tudván, lelki-ismerete szerint (keresi az igazságot, kész lévén azt elfogadni, mihelyest feltalálja; anyaszentegyházommal együtt lélekben katólikusnak is tartom. De itt nem egyes személyről van szó, hanem egész keresztény felekezetekről, mellyek egymásnak nem kevés bajt, akadályt szereznek. Hogy ezek egy hazában egygyezzenek-meg, a hazának boldogsága kívánja.

6. Végre: mellyek legyenek a kereszt, religiohoz tartozó igazságok, nem egy ember ítéletétől függ. A katolikusok itt is anyaszentegyházoknak ítéletét követik; és sem el nem vetnek valamit ó hitekből, sem hozzá nem adnak.